

Ett avslaget val

Redogörelse för valundersökningen i samband med Europaparlamentsvalet 2004

*Henrik Oscarsson
Sören Holmberg*

Oktober 2005

Innehåll

<i>Sveriges tredje Europaparlamentsval</i>	130
<i>Andra rangens val</i>	131
<i>Stor rörlighet</i>	137
<i>Ideologisk röstning</i>	146
<i>Socioekonomiska skiljelinjer</i>	157
<i>Personröstning</i>	164

Sveriges tredje Europaparlamentsval

Den 11 februari 2004 presenterade Nordeas före chefs-ekonom Nils Lundgren och före riksbankschefen Lars Wohlin styrelsen för ett nytt politiskt parti – *junilistan*. Partiets uttalade strategi var att söka representera de "politiskt hemlösa" svenska väljare som i grunden är positiva till det svenska EU-medlemskapet men som inte önskar en fortsatt europeisk integration. Det tilltänkta väljarunderlaget var alltså samma grupp EU-medlemspositiva euromotståndare – "Hit men inte längre" – som avgjorde den svenska eurofolkomröstningen 2003. Junilistans strategi lyckades. Endast fyra månader efter bildandet erövrade partiet hela 14,5 procent av rösterna och tre av Sveriges 19 mandat i Europaparlamentet.

Att söka förklaringar till junilistans rekordsnabba framgång i Europaparlamentsvalet (EUP-valet) 2004 blir en av de spännande huvudfrågeställningarna i den här rapporten. Men inte den enda. Vår ambition är att också systematiskt pröva flera av de etablerade föreställningar om Europaparlamentsval som finns representerade i internationell forskningslitteratur. Mer precist handlar det om att pröva i vilken utsträckning beskrivningen av EUP-valen som ett *andra rangens nationella val* håller streck även för svenska förhållanden. Varför är intresset för Europaparlamentsvalen så lågt? Är det samma sociala, ekonomiska och politiska faktorer som strukturerar väljarnas beteende i Europaparlamentsval som riksdagsval?

Förutom att närgranska svenskt väljarbeteende i 2004 års Europaparlamentsval har vi möjligheter att genomföra analyser med gott om värdefulla jämförelsepunkter. Vi kan för det första spåra trender och utvecklingslinjer bakåt till de två tidigare svenska EUP-valen 1995 och 1999. För det andra kan vi jämföra med de ordinarie svenska riksdagsvalen från denna period (1994, 1998 och 2002). Valforskningsprogrammets internationella samarbete innebär dessutom, för det tredje, att vi kan åstadkomma jämförelser med övriga EU-länder som anordnade Europaparlamentsval i juni 2004.

2004 års valundersökning i samband med Europaparlamentsvalet

Europaparlamentsvalundersökningen 2004 ingår i den långa serien av besöksintervjuundersökningar som

statsvetenskapliga institutionen har genomfört tillsammans med Statistiska centralbyrån sedan 1950-talet. Europaparlamentsvalundersökningen 2004 är den tredje i ordningen. I urvalet 2004 ingick sammanlagt 2 692 röstberättigade svenska medborgare, 18–80 år, boende i Sverige.¹

EUP-undersökningarna är eftervalsundersökningar. SCB:s fältarbete inleddes på måndagen efter valsöndagen den 13 juni och pågick intensivt fram till midsommarhelgen. När den första etappen av fältarbetet avslutades i början av juli hade 39 procent av intervjuerna genomförts. Fältarbetet gick på sparlåga under sommaren för att sedan intensifieras igen i samband med uppföljningsetappen som startade den 1 september.

Svarsfrekvensen blev 78 procent 2004, vilket är något högre än i motsvarande undersökning 1999 (75 procent), men lägre än i den första EUP-valundersökningen 1995 (84 procent) som genomfördes på hösten. I likhet med de andra valbeteendeundersökningarna består bortfallet till stor del av personer som SCB aldrig lyckas komma i kontakt med (9 procent). Elva procent vägrade att ställa upp för intervju och två procent kunde inte delta i studien på grund av sjukdom.

Den största skillnaden mot tidigare fältarbeten är att andelen fullständiga intervjuer har minskat från 72 procent 1995 och 63 procent 1999 till endast 54 procent 2004. Det är framförallt de extremt förkortade intervjuerna som har blivit vanligare. De har ökat från 8 procent 1995 till 26 respektive 37 procent 1999 och 2004. En orsak till ökningen är att intervjupersonerna för första gången erbjöds förkortade versioner av intervjun redan i samband med den första etappen av fältarbetet. Trenden mot att allt fler respondenter väljer att besvara ett kortare formulär är känd sedan tidigare. Motdraget har varit att helt enkelt förlänga de förkortade intervjuerna genom att lägga till fler frågor. Våra förkortade intervjuer är inte lika förkortade längre.

Träffsäkerheten i 2004 års Europaparlamentsvalundersökning är mycket god när det gäller variabeln partival. Den genomsnittliga avvikelsern är endast 0,9 procentenheter, vilket är något bättre än vid de två senaste undersökningarna 1995 (1,0) och 1999 (1,1).

1. I urvalet ingick inte röstberättigade utlandssvenskar (109 688 personer) och inte heller röstberättigade unionsmedborgare som inte är svenska medborgare (47 776 personer).

Tabell 1

Officiella valresultat i svenska Europaparlamentsval 1995–2004 samt träffsäkerheten i 2004 års Europaparlamentsvalundersökning (procent, procentdifferenser)

	1995	1999	2004	EUP04	diff 04-EUP04
vänsterpartiet	12,9	15,8	12,8	12,8	0
socialdemokraterna	28,1	26,0	24,6	23,6	-1,0
miljöpartiet	17,2	9,5	6,0	7,3	+1,3
centerpartiet	7,2	6,0	6,3	6,7	+0,4
folkpartiet	4,8	13,9	9,9	11,2	+1,3
kristdemokraterna	3,9	7,6	5,7	4,7	-1,0
moderaterna	23,2	20,7	18,2	19,3	+1,1
junilistan	-	-	14,5	12,8	-1,7
övriga	2,7	0,5	2,2	1,6	-0,6
summa procent	100,0	100,0	100,0	100,0	
valdeltagande/ antal svarspersoner	41,6	38,8	37,9	771	

Kommentar: De officiella valresultaten är hämtade från SCB/Valmyndigheten. Mandatfördelningen (19 mandat) efter 2004 års Europaparlamentsval blev följande: vänsterpartiet 2 (-1), socialdemokraterna 5 (-1), miljöpartiet 1 (-1), centerpartiet 1 (oför.), folkpartiet 2 (-1), kristdemokraterna 1 (-1), moderaterna 4 (-1) och junilistan 3 (+3). Resultaten från 2004 års Europaparlamentsvalundersökning har kontrollerats mot röstlängderna. Bland respondenterna i Europaparlamentsvalundersökningen var valdeltagandet 40,7 procent, enligt kontroller mot röstlängderna. Den tydliga överrepresentation av röstande bland intervjupersoner som man bör förvänta sig i de här sammanhangen var den här gången mycket blygsam. Antalet intervjupersoner i 2004 års Europaparlamentsvalundersökning som röstade i riksdagsvalet var 855. Av dem uppgav 54 personer (6,3 procent) inte vilket parti de röstade på medan 30 (3,5 procent) angav att de hade röstat blankt.

Junilistans väljare var svagt underrepresenterade (-1,7 procentenheter) samtidigt som det finns en viss överrepresentation av miljöpartiets, folkpartiets och moderaternas väljare (+1,3, +1,3 respektive +1,1 procentenheter).

Den svenska Europaparlamentsvalundersökningen 2004 ingår som en del i ett europeiskt samarbete för studier av väljarbeteende i Europaparlamentsval. Den europeiska valundersökningen – *European Election Study 2004* (EES 2004) – genomfördes samtidigt i 23 av de 25 medlemsländer som gick till val i juni 2004. Till skillnad från den stora svenska besöksintervjuundersökningen var EES-04 en telefonintervjuundersökning med mellan 500-1 600 respondenter i varje land.² I den här rapporten redovisas ett antal jämförande analyser för att ge ett europeiskt perspektiv på svenska väljares röstningsbeteende.

2. I Sverige genomfördes ingen särskild telefonundersökning. Sverige deltar i EES-samarbetet med SCB:s sedvanliga besöksintervjuundersökningen (n=2 100). För mer information om European Election Study, se projektets hemsida: www.european-electionstudies.net

Andra rangens val

Ett andra rangens nationella val. Så karaktäriseras Europaparlamentsvalen oftast i den internationella forskningen (Reif & Schmitt 1980; Schmitt & Thomassen 1999; Franklin 2000; Holmberg et al. 2001). Europaparlamentsvalen är av *andra rang* eftersom samtliga aktörer – väljare, partier och medier – uppfattar att det står mindre på spel än i de förstarrangade nationella valen. Huvudorsaken står att finna i det institutionella ramverket: I EU-parlamentsvalen utses ingen regering på basis av valresultatet. Det bedrivs inga alleuropeiska valkampanjer. EU har ett utvecklade partisystem. EU har dessutom alltså en begränsad beslutskompetens över de nationella parlamenten. Följdriktigt satsar partierna mindre på att bedriva kampanjer, medierna satsar mindre på sin valrörelsebevakning och många väljare uteblir från valurnorna.

Europaparlamentsvalen är *nationella* eftersom de tenderar att handla, inte om vilka frågor som finns eller kommer att finnas på Europaparlamentets bord, utan om inrikespolitiska frågor. Inte sällan straffar väljarna stora partier och regeringspartier för den politik

de bedriver på hemmaplan. I många länder fungerar Europaparlamentsvalen som ett "barometerval" – ett slags opinionsmätning om hur den sittande regeringen sköter sitt jobb och den nationella ekonomin.

Tidigare studier har visat att svenska Europaparlamentsval visserligen är lågstimulusval i den meningen att partiaktiviteterna, mediebevakningen och väljarintresset är mycket lägre än i riksdagsval. Å andra sidan tycks svenska Europaparlamentsval handla mycket mer om europafrågor än vad de i allmänhet gör i andra EU-länder. En viktig slutsats är att svenska väljare EU-åsiktsröstar i större utsträckning än sina kollegor i de andra unionsländerna (Gilljam & Holmberg 1998; Holmberg et al. 2001).

Etablerade föreställningar bör som bekant sättas på hårda prov. Vi lämnar frågeställningen om EU-åsiktsröstning till ett senare avsnitt och ger oss direkt i kast med frågeställningen om huruvida det svenska Europaparlamentsvalet 2004 kan karaktäriseras som ett andra rangens val: I vilka avseenden skiljer sig egentligen Europaparlamentsvalen från våra ordinarie riksdags-

val? För att besvara en sådan frågeställning är det inte lämpligt att begränsa sig till att utvärdera väljarna. Även andra viktiga aktörer i den representativa demokratin – medierna och partierna – måste inbegripas i en samlad analys.

Medierna

Mediernas intresse för att bevaka Europaparlamentsvalen är klart svagare än i samband med riksdagsvalen (Andersson 2005). Trenden är dessutom fallande. Antalet nyhetsinslag minskar för varje Europaparlamentsval. Mediernas bevakning av 2004 års Europaparlamentsval var av allt att döma mindre intensiv än 1999 (Abrahamsson & Strömbäck 2004). Det faller in i ett generellt europeiskt mönster där intresset för Europaparlamentsvalet är som högst i samband med premiärvalen i respektive land för att sedan sjunka i efterföljande val (Franklin 2000).

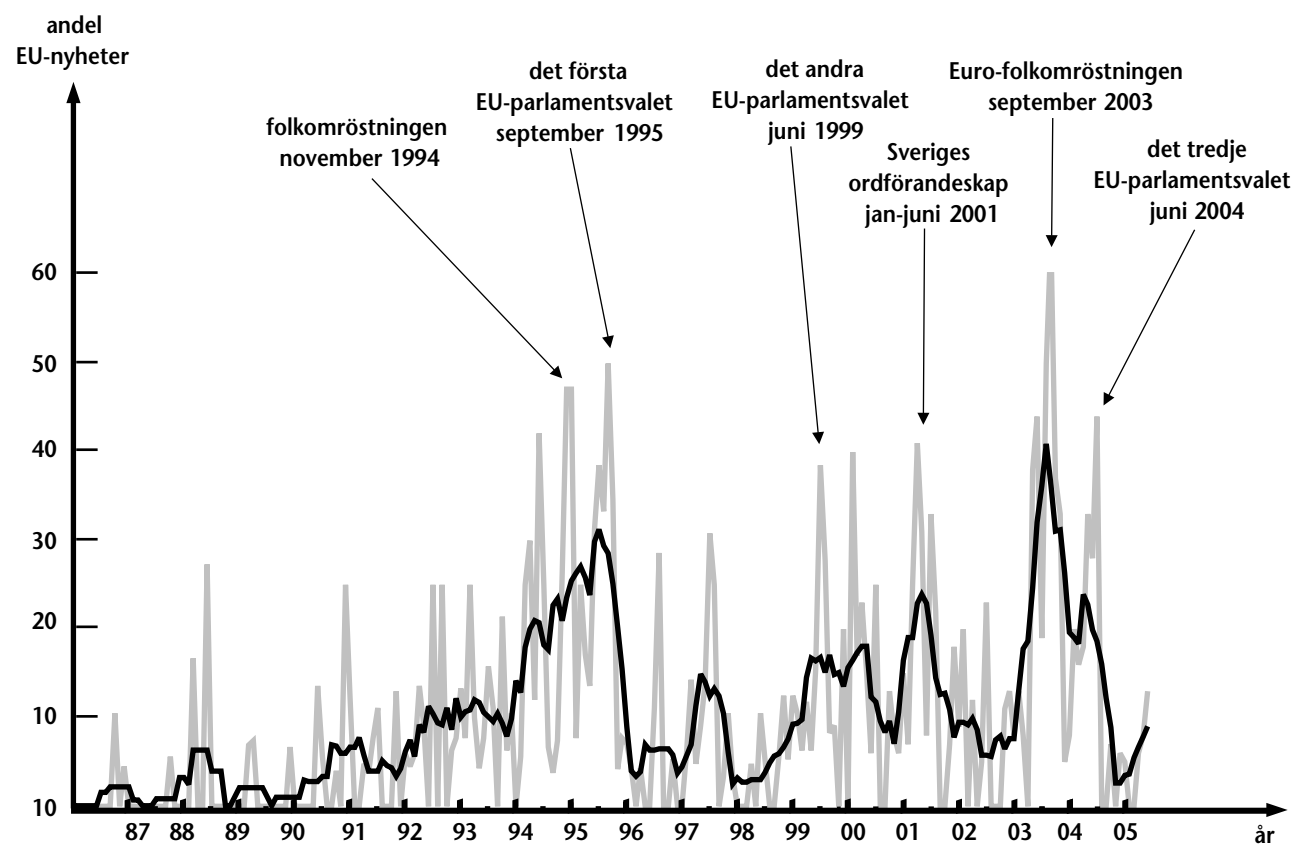
Låt oss göra ett illustrativt nedslag med hjälp av den så kallade Rapportstudien som genomförs av Kent Asp vid institutionen för journalistik och masskom-

munikation i Göteborg. Sedan 1979 har innehållet i TV-Rapports 19:30-sändning analyserats.

Tidsserien i figur 1 visar att andelen EU-nyheter i TV:s Rapportsändningar har ökat långsamt under de senaste tjugo åren. Men rapporteringen varierar kraftigt. I samband med val, folkomröstningar och särskilda händelser, som t ex det svenska ordförandeskapet i EU under våren 2001, ökar rapporteringen dramatiskt. Den mest intensiva och uthålliga EU-relaterade medie-rapporteringen ägde rum inför och i samband med 2003 års folkomröstning. 2004 års Europaparlamentsval bevakades i ungefär samma utsträckning som 1999, men i klart mindre utsträckning än i "premiären" 1995. Det är ingen djärv gissning att junilistans framträdande på den politiska scenen innebar att intresset för valet 2004 blev större än vad det annars hade varit. Även om den tidigare refererade trenden mot lägre bevakning av EUP-valen inte kan bekräftas av våra innehållsanalyser står det klart att mediebevakningen åtminstone inte har vuxit med tiden. Även Sverige tycks alltså passa in i den europeiska trenden mot allt

Figur 1

Den månatliga andelen politiska nyhetsinslag i TV:s Rapport-sändningar som berör den Europeiska Unionen 1986-2005 (procent).

Kommentar: Data kommer från den så kallade Rapportstudien som sedan 1979 genomförs av Kent Asp vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Den inbegriper innehållsanalyser av de politiska nyheterna i ett urval av TV-rapports sändningar. Den tjockare linjen i diagrammet visar förändringen över tid som ett glidande medelvärde (så kallat lowess-smoothing) som tar hänsyn till i tiden närliggande mätpunkter.

Tabell 2

Andel väljare som har haft direkta kontakter med de politiska partierna i samband med riksdagsvalen 1994, 1998 och 2002 samt vid Europaparlamentsvalen 1995, 1999 och 2004 (procent)

Typ av kontakter	Riksdagsval			Europaparlamentsval		
	1994	1998	2002	1995	1999	2004
Läste valbroschyr eller trycksak	60	60	59	38	47	46
Besökte något av partiernas hemsidor på Internet	–	8	9	–	3	5
Var på valmöte	11	10	10	3	4	5
Var i kontakt med valarbetare på arbetsplatsen	7	5	6	2	3	2
Fick besök i bostaden	1	0	1	0	0	0
Blev uppringd i bostaden	7	10	2	4	6	2

Kommentar: Resultaten är hämtade från 1994, 1998 och 2002 års valundersökningar samt från 1995, 1999 och 2004 års Europaparlamentsvalundersökning. Intervjufrågorna som används i samband med Europaparlamentsvalen lyder: "Inför årets val till EU-parlamentet, läste Du någon valbroschyr eller liknande trycksak från något parti?", "Inför årets val till EU-parlamentet, besökte Du något av partiernas hemsidor på Internet?", "Inför årets val till EU-parlamentet, var Du på något valmöte eller annat arrangemang som anordnats av något parti?", "Inför årets val till EU-parlamentet, fick Du något personligt besök i Din bostad eller blev Du uppringd av något parti?", "Inför årets val till EU-parlamentet, var Du i personlig kontakt med någon valarbetare på Din arbetsplats?". Svarsalternativen var "Ja", "Nej" och "Vet inte/Vill ej svara". Vet inte/Vill ej svara ingår inte i analysen. Antal svarpersoner som ingår i analyserna 2004 är 1 124.

svalare mediebevakning. Konsekvenserna blir att väljarnas tillgång på valinformation blir sämre, vilket i sin tur leder till att intresset minskar ytterligare.

Partierna

Speciella studier av riksdagspartiernas kampanjinsatser i samband med Europaparlamentsval 2004 har vi inte själva genomfört (se dock Andersson 2005). Men partiernas insats kan förstås indirekt bedömas genom att låta väljarna vittna i målet. Kontaktytorna mellan partier och medborgare har varit föremål för kontinuerliga mätningar i de svenska valundersökningarna (Esaiasson 1990). Andelen väljare som erhållit valinformation via direkta partikontakter vid sidan av medierna i samband med riksdagsvalrörelserna har varit stabil under den senaste tioårsperioden (se tabell 2). Sex av tio väljare uppger att de läst valbroschyrer och trycksaker. Betydligt lägre andel har varit på valmöte (10 procent), besökt partiernas hemsidor på Internet (9 procent) eller mött valarbetare på sin arbetsplats (6 procent). Hembesök är numera nästan helt försvunna från svenska valrörelser.

Den största förändringen under senare år är att de telefonkampanjer som användes i 1994 och 1998 års riksdagsvalrörelser minskade kraftigt 2002. De personliga direktkontakterna mellan partirepresentanter och medborgare är numera mycket sällsynta inslag i svenska valrörelser. Det är alltså ingen överdrift att säga att den svenska väljarkåren i huvudsak inhämtar information om partiernas politik *indirekt* från massmedierna och från varandra. Att använda Internet som informationskälla är alltjämt blygsam.

Jämförelserna av partiernas aktivitetsgrad i riksdagsval och Europaparlamentsval förstärker den etablerade bilden av Europaparlamentsvalen som ett andra rangens

val. Resultaten visar att kontakterna mellan väljare och politiska partier är klart mindre frekventa i Europaparlamentsval än i riksdagsval. Fyrtiosex procent av väljarna uppgav att de läst valbroschyr eller trycksak i samband med 2004 års Europaparlamentsval, jämfört med omkring 60 procent vid riksdagsvalen.

Vad gäller förändringar över tid har broschyrläsandet ökat klart mellan det första Europaparlamentsvalet 1995 och de två senare valen 1999 och 2004. I övrigt är det mycket små förändringar. Den enda statistiskt säkerställda förändringen gäller andelen väljare som blivit uppringda i bostaden av något politiskt parti som minskade från 6 procent 1999 till 2 procent 2004. I valundersökningarnas data finns alltså inget som tyder på att de politiska partierna hade mer intensiva kontakter med väljarna i 2004 års Europaparlamentsval än i samband med de tidigare EUP-valen.

Väljarna

I Valdimer O Keys klassiska opinionsbildningsteori liknas väljares reaktioner på politiska stimuli med reflektionerna av ljudvågor i en ekokammare (*echo chamber*): de signaler som det politiska systemet (aktörer och institutioner) sänder till väljarna reflekteras i deras beteenden (Key 1966). Key lärde oss att man inte kan vänta sig att väljare ger annorlunda eller mer sofistikerade responser på politiska stimuli än den politiska kontexten tillåter. Om det politiska systemet levererar svaga, svårtolkade och förvanskade stimuli och där alternativen är svåra att urskilja, ja då kan man också förvänta sig ett dåligt underbyggt och irrationellt väljarbeteende. Men i val med god tillgång till information, tydliga spelregler och med klara skillnader mellan alternativen kan man följaktligen förvänta sig bättre informerade väljare och bättre underbyggda beslut. Key

räddade väljarna undan den kritik som i hans ögon oskäligen riktades mot dem – att de är alltför okunniga och ointresserade. Istället riktades sökarljuset på institutionella faktorer och på de politiska aktörerna. När man betygsätter väljarnas insats bör man således ha i åtanke hur mycket och vilken slags information om Europaparlamentsvalet som egentligen nådde väljarna? Vi har redan konstaterat att det finns betydligt mindre information tillgänglig för väljare i samband med Europaparlamentsval än i riksdagsval. Medieuppmärksamheten i samband med EUP-valet 2004 handlade dessutom till stor del om hur ointresserade partier, medier och väljare var. Signalerna till väljarna var mycket tydliga: Europaparlamentsval är inte viktiga, och det står inte särskilt mycket på spel.

Medborgarnas egna värderingar av valens viktighet bekräftar att denna syn är mycket utbredd. I samband med riksdagsvalen uppger närmare sju av tio att de bryr sig mycket om vem som vinner eller förlorar. Motsvarande andelar har varit avsevärt lägre i samband med 1995, 1999 och 2004 års Europaparlamentsval (42, 42 respektive 37 procent).

Ytterligare indikatorer på skillnaderna i temperatur mellan riksdagsval och Europaparlamentsval är att generellt politiskt intresse tenderade att vara något sva-

gare i samband med valet 2004. Andelen som betraktar sig som mycket eller ganska intresserade av politik har varit 3-4 procentenheter lägre vid Europaparlamentsvalen än vid riksdagsvalen (se tabell 3).

Det specifika intresset för EU-frågor bland svenska väljare befinner sig i fritt fall – andelen EU-intresserade väljare har minskat från 51 procent 1995 via 45 procent 1999 till endast 38 procent. Samma trendmässiga nedgång återfinns när det gäller väljarnas medieexponering för EU-frågor som minskat från 42 till 26 procent under samma period. I själva verket uppger svenska väljare att de var mer exponerade för EU-frågor vid riksdagsvalet 2002 (32 procent) än vid det senaste Europaparlamentsvalet (26 procent). Ännu en mycket dålig nyhet om våra Europaparlamentsval.

En av de bekymmersamma konsekvenserna av lågstimulusval är att väljarnas beslutsunderlag krymper. När väljarnas kunskaper i EU-frågor och kunskaper om partiets och kandidaternas politik faller riskerar kvaliteten i rösthandlingen att försämrast. Vi hamnar längre från idealbilden av den informerade och upplyste väljaren. Hur var det då ställt med väljarnas kunskaper i samband med 2004 års EUP-val? Analyser av våra flitigast använda kunskapsmått ger inget tydligt svar på frågan (se tabell 4). Jämfört med det första Europa-

Tabell 3

Intresse för politik, intresse för europafrågor, uppfattningar om valets viktighet och medieexponering för EU-frågor i samband med riksdagsvalen 1994, 1998 och 2002 samt vid Europaparlamentsvalen 1995, 1999 och 2004 (procent)

	Riksdagsval			Europaparlamentsval		
	1994	1998	2002	1995	1999	2004
Andel "mycket" eller "ganska" intresserade av politik	58	56	54	54	52	51
Andel "mycket" eller "ganska" intresserade av EU-frågor	–	–	–	51	45	38
Andel som "brydde sig mycket om vilka partier som vann eller förlorade"	–	–	69	42	42	37
Andel som läser 'i stort sett allt' eller 'ganska mycket' om EU-frågor	–	–	32	42	34	26
Andel som uppfattar skillnaderna mellan partierna som "mycket" eller "ganska" stora	–	–	–	–	–	37

Kommentar: Frågan om politiskt intresse lyder: "Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?". Svartalternativen är "mycket intresserad", "ganska intresserad", "inte särskilt intresserad" och "inte alls intresserad". Frågan om intresse för EU-frågor lyder: "Hur pass intresserad är Du av EU-frågor?". Frågan om valets viktighet lyder: "Hur viktigt tycker Du årets val [till Europaparlamentet] var? Brydde Du mycket om vilka partier som vann eller förlorade eller tycker Du att det inte spelade så stor roll?". Frågan om medieexponering lyder: "När Du läser om politik i dagstidningarna: Hur mycket brukar Du läsa av det som handlar om ...?".

Tabell 4

Svenska väljares kunskaper i EU-frågor 1995-2004 (procent rätt svar)

EU-kunskaper	EUP 1995	EUP 1999	EUP 2004	Differens 1995–2004
A. Antal medlemmar i EU (15/15/25)	29	26	50	+21
B. Kommissionens högkvarter (Bryssel)	79	83	83	+4
C. Antal röster i ministerrådet (4)	25	13	–	–
D. Antal representanter i Europaparlamentet (22/22/19)	28	14	17	–11
E. Antal länder som infört euron som valuta (12)	–	–	29	–

Kommentar: Kunskapsfrågorna lyder: A. "Kan Du säga hur många länder som idag är medlemmar av EU?": Fyra svartalternativ: 1995/1999 var det 6, 9, 12 och 15 länder; 2004 var det 12, 15, 25 och 28 länder. B. "Vet Du i vilken stad EU-kommissionen har sitt högkvarter?": Fyra svartalternativ: Paris, Strasbourg, Bonn och Bryssel; C. "Känner Du till hur många röster Sverige har i EU:s ministerråd?": Svartalternativ: 2, 3, 4 och 5 röster; D. "Kan Du säga hur många representanter Sverige har i EU-parlamentet?" (öppen fråga). E (2004). "Kan du också säga hur många EU-länder som idag har infört euro som valuta?" (9, 12, 16, 25 länder). Svartalternativet "vet inte" ingår i procentbasen vid alla beräkningar.

parlamentsvalet 1995 var väljarna mer kunniga om antalet medlemmar i EU, men mindre kunniga om hur många platser Sverige har i parlamentet.

Jämförelser med 2003 års eurofolkomröstning – som med alla mått mått måste betraktas som ett högstimulusval – visar att väljarna var betydligt mer kognitivt mobiliserade i samband med folkomröstningen än vid 2004 års Europaparlamentsval (se tabell 5). I samband med eurofolkomröstningen 2003 svarade nämligen en större andel väljare rätt på EU-relaterade kunskapsfrågor om var EU-kommissionen har sitt högkvarter, vad en euro är värd, riksdagspartiernas inställning till EMU-medlemskap och när nästa val till Europaparlamentet infaller. Kunskaperna om EU var systematiskt högre vid folkomröstningen än vid 2004 års Europaparlamentsval. Den lägre kunskapsnivån 2004 hänger naturligtvis samman med den generellt lägre valtemperaturen. Analysen bekräftar än en gång att nivån på medborgares politiska faktakunskaper inte är stabil utan kan förändras snabbt beroende på faktorer som valtemperatur, mediebevakning och utformningen av partiernas kampanjer. Den negativa kunskapsutvecklingen mellan folkomröstningen 2003 och Europaparlamentsvalet 2004 innebar att väljarna hade mycket sämre förutsättningar att göra ett bra jobb vid valurnorna.

Slutligen den kanske mest uppmärksammade och tydliga indikatorn på väljarnas ljumma inställning till Europaparlamentsvalen: Lågt valdeltagande. Med ju-

nilistan som utmanare och med samtidiga val i tio nya medlemsländer saknades inte förutsättningar för ett ökat valdeltagande. Ändå sattes ett nytt trist bottenrekord. Endast 37,9 procent av de röstberättigade deltog i det svenska Europaparlamentsvalet 2004. Det fallande intresset för att delta i valet är förstås en naturlig konsekvens av att såväl mediebevakningen som partiernas kampanjverksamhet minskar.

De ständigt sjunkande valdeltagandenivåerna har blivit en följetong i valen till Europaparlamentet (Franklin 2000). Även den europeiska trenden mot ett sjunkande valdeltagande i Europaparlamentsvalen fortsatte 2004. Den nya bottennoteringen lyder på 45,5 procent i genomsnittligt valdeltagande i EU:s 25 medlemsländer. Särskilt allvarligt inför framtiden var det överraskande svaga valintresset i EU:s nya medlemsländer. Om föreställningen att intresset brukar vara som störst i premiärvalen är korrekt går EU-parlamentsvalen en än mörkare framtid till mötes.

Lågt valdeltagande är särskilt allvarligt om man kan visa att soffliggandets effekter på valutslaget blir avgörande för mandatfördelningen. Och det låga valdeltagandet fick, precis som i tidigare EUP-val, konsekvenser för valresultatet (se tabell 6). Röstare och soffliggare skiljer sig nämligen åt när det gäller politiska preferenser. Sedan tidigare vet vi att det i första hand är socialdemokraterna som brukar förlora i storleksordningen 5–6 procentenheter – alltså ungefär ett parlamentsmandat – på den svaga väljarmobiliseringen

Tabell 5

Andel av väljarna som svarar rätt på kunskapsfrågor i samband med riksdagsvalet 2002, folkomröstningen 2003 och Europaparlamentsvalet 2004 (procent rätt svar)

Kunskapsfråga (rätt svar)	VU 02	FU 03	EUP 04
EU-relaterad kunskap			
Vet Du i vilken av följande städer EU-kommissionen har sitt högkvarter? (Bryssel)		88	83
Spanien är medlem i EU (rätt)	80	88	88
En euro är idag värd mer än tio svenska kronor (fel)	77	86	79
De flesta partier i riksdagen är emot ett svenskt medlemskap i EMU (fel)		84	70
Den öppna arbetslösheten är i genomsnitt högre i euro-länderna än i Sverige (rätt)		79	
Räntenivån i euro-länderna är i genomsnitt högre än i Sverige (fel)		57	
Kan Du säga hur många länder som idag är medlemmar i EU? (15)		50	50
Nästa år (2004) blir Rumänien medlem i EU (fel)		42	
[Nästa år] (2004) [2009] är det val till Europaparlamentet (rätt)		41	24
Kan du också säga hur många länder som idag är medlemmar i EMU? (12)		33	29
I vilken stad har den Europeiska Centralbanken (ECB) sitt huvudkontor? (Frankfurt)		16	
EU-parlamentet stiftar alla lagar inom EU (fel)			35
EU-parlamentet kan avsätta EU-kommissionen (rätt)			36
Övriga politiska sakkunskaper			
Sjukersättning från försäkringskassan är idag 90 procent av lönen från den första sjukdagen (fel)	81		85
Den öppna arbetslösheten i Sverige är idag mindre än 5 procent (rätt/fel)	45		64

Kommentar: Uppgifterna från folkomröstningen är hämtade från Oscarsson & Holmberg (2004). Uppgifterna från riksdagsvalet 2002 är hämtade från Holmberg & Oscarsson (2004).

Tabell 6

Valresultatet i Europaparlamentsval – officiellt och beräknat inklusive icke-röstare (procent)

	EUP1995		EUP1999		EUP2004	
	officiellt	med icke-röstare	officiellt	med icke-röstare	Officiellt	med icke-röstare
vänsterpartiet	12,9	12	15,8	14	12,8	11
socialdemokraterna	28,1	33	26,0	32	24,6	34
miljöpartiet	17,2	21	9,5	9	6,0	6
centerpartiet	7,2	7	6,0	5	6,3	6
folkpartiet	4,8	4	13,9	11	9,9	10
kristdemokraterna	3,9	3	7,6	7	5,7	3
moderaterna	23,2	20	20,7	21	18,2	18
junilistan	--	--	--	--	14,5	11
övriga partier	2,7	1	0,5	1	2,2	1
summa procent	100	100	100	100	100	100
antal personer		1 974		1 600		1 576

Kommentar: De officiella valresultaten är hämtade från valmyndigheten och SCB. Parti för icke-röstare har tagits fram med hjälp av en fråga om vilket parti vederbörande skulle ha röstat på om han/hon hade röstat respektive med hjälp av en fråga om allmän partisympati i nämnd ordning. Siffrorna hämtade från urvalsundersökningen har avrundats till heltal.

(Hedberg, Oscarsson & Bennulf 2001). Motsvarande siffra var klart högre 2004 (9 procent) vilket motsvarar åtminstone två mandat i parlamentet.

Den summerade avvikelserna mellan det slutliga officiella valresultatet och vårt hypotetiska valresultat om alla icke-röstare också hade röstat är alltså mycket stor: 8,2 procentenheter 1995, 6,8 procentenheter 1999 och 9,7 procentenheter 2004. Det är en viktig indikator på att valresultaten i våra Europaparlamentsval speglar folkviljan dåligt. Fördelningen av de svenska mandat i Europaparlamentsvalet hade blivit annorlunda om fler medborgare utnyttjat sin rösträtt: Socialdemokraterna hade tagit minst ett mandat, sannolikt från junilistan, och kristdemokraterna hade förlorat sitt enda mandat i Europaparlamentet.

I denna rapport sker ingen genomgripande analys av valdeltagande i samband med 2004 års Europaparlamentsval. För goda beskrivningar och förklarande analyser av svenska väljares deltagande i Europaparlamentsvalet hänvisas till SCB:s valdeltagandestudie (SCB Statistiska meddelanden ME69 SM0501) och till Valforskningsprogrammets kommande bok om Europaparlamentsvalet (Oscarsson & Holmberg 2006).

2004 års svenska Europaparlamentsval var utan tvekan ett lågstimulusval – ett andra rangens val (*second order election*). Åtminstone om man jämför med svenska riksdagsval och folkomröstningar. Medierna rapporterade mindre, partierna var mindre aktiva, väljarna mindre intresserade och mindre kunniga än vad som brukar vara fallet i samband med andra val.

De flesta av valets karaktärsdrag stämmer alltså mycket väl in på de etablerade teorierna om andra rangens val. Men för att kunna besvara följdfrågan om huruvida EUP-valet 2004 också kan beskrivas som ett andra rangens *nationellt* val behöver vi genomföra djupare analyser av varför väljarna röstade som de gjorde. Teorin om andra rangens nationella val förutsätter nämligen att väljarna i stor utsträckning använder sig av irrelevant information om regeringens hantering av nationella frågor kring exempelvis ekonomi och välfärd när de bestämmer partivalet. Grundhypotesen är att valhandlingen till stor del representerar ett stöd för eller en protest mot hur den sittande regeringen sköter sig på hemmaplan. Rent konkret gäller frågeställningen hur stora inslag av åsiktsröstning i EU-relaterade sakfrågor som var styrande för svenska väljares röstningsbeteende 2004. Den frågeställningen besvarar vi här på två sätt, dels genom att undersöka orsakerna till väljarrörlighet, dels genom att pröva åsiktsröstningsteorier för väljarbeteende.

Stor rörlighet

Europaparlamentsval brukar kallas andra rangens val. De betyder än så länge inte lika mycket som nationella val. Alla aktörer från väljare till partier och medier engagerar sig mindre. Partierna sätter inte av lika mycket ekonomiska och personella resurser som i riksdagsval. Massmedierna täcker EUP-valen klart sämre än nationella parlamentsval. Och inte minst signifikativt, väljarna tenderar att sitta hemma istället för att gå och rösta. Valdeltagandet i Europaparlamentsvalen är klart lägre än i nationella val i de flesta EU-länder, inte minst i Sverige (Reif & Schmitt 1980, van der Eijk 1999, van der Eijk & Franklin 1996, Blondel, Sinnott & Svensson 1998, Hedberg, Oscarsson och Bennulf 2001).

Med tanke på att det är så få som röstar i EUP-valen skulle man kunna tänka sig att de som verkligen går och röstar skulle vara ovanligt engagerade och kanske också mer än vanligt partitrogna. Lågstimulusval som EUP-valen är skall inte mobilisera många osäkra och tveksamma väljare. Hypotesen är snarare att lågstimulusval främst engagerar intresserade och övertygade personer. Sistaminutenbeslut under valspurtens avslutande dagar skall vara mindre vanliga i EUP-val än i ett riksdagsval.

Men så var det inte i EUP-valen 1995 och 1999 och så blev det inte heller 2004. Hypotesen stämmer inte. De fåtaliga väljarna i Europaparlamentsval är inte mer klara över sitt partival än väljare i riksdagsval. Läget är snarare det omvända. EUP-väljare tenderar i genomsnitt att bestämma sitt partival senare än riksdagsväljare. Om något är EUP-väljare alltså snarast mer osäkra, inte mindre osäkra, än väljare i nationella val. Andelen partiväljare som angav att de bestämt sitt val under sista veckan före valet var 42 procent såväl 1995 som 1999 och 44 procent 2004. Det är en högre andel senbeslutande väljare än i riksdagsvalen, men inte en dramatiskt högre andel. Väljarnas osäkerhet har ökat också i riksdagsvalen. Andelen partiväljare som uppger att de bestämde sitt val under sista valveckan var 27 procent 1994 men har sedan ökat till 36 procent 1998 och 35 procent 2002.

Föga överraskande visar det sig vara junilistans väljare som i störst utsträckning anger att de bestämde sig först under valets sista dagar. Hela 69 procent av junilistans väljare uppger att de fattade sitt beslut under valets sista vecka; totalt en femtedel anger att de bestämde sig först under själva valdagen. Med sådana siffror är det förstaeligt att alla opinionsmätare mis-

sade junilistans stora valframgång. Institutet hade slutat mäta när junilistan fördubblade eller kanske till och med tredubblade sitt väljarstöd under valrörelsens tre-fyra sista dagar. Junilistans stora vinster i valspurtens är en viktig lärdom inför framtiden. Man måste mäta ända in i kaklet. Rörligheten och andelen senbeslutande väljare är så hög idag att det inte håller att slå sig till ro förrän valdags morgon gryr; och även det kan visa sig vara för tidigt om många väljare bestämmer sig först i valbåset. Och denna nyvunna sanning gäller EUP-val såväl som riksdagsval.

En annan sanning som ännu en gång bekräftades 2004 är att sena beslut under valspurtens inte är detsamma som eftertänksamma beslut. Väljare som fattar sitt partival sent under valrörelser tenderar *inte* att vara de politiskt mest kunniga. De tenderar tvärtom att vara bland de mer okunniga. De mest kunniga väljarna väntar inte in i det sista med att bestämma sig. Störst tendens att fatta sistaminutenbeslut finns bland väljare med relativt dåliga kunskaper om politik. Bland väljare med bäst kunskaper om EU uppgav 35 procent att de avgjorde sitt partival under sista veckan före valet 2004. Motsvarande andel bland personer med sämst kunskaper var 55 procent.

Svenska valrörelser inför riksdags- såväl som EUP-val leder alltså till mer senfärdiga beslut bland fåkunniga väljare än bland mångkunniga. Så måste det kanske vara. Ju mindre man vet desto svårare är det att fatta beslut. Men man kan också vända på resonemanget. Ju mer man vet desto mer att avväga innan man beslutar sig. Och ett rationellt beslutsfattande bör väl innebära att man väntar till alla argument och fakta är på bordet innan man beslutar sig. Det faktum att många insatta väljare har beslutat sitt partival långt innan valdebatten är avslutad är alltså inte någonting självklart positivt. Det vore kanske bra om inte bara okunniga väljare väntade in i det sista innan de bestämmer sig. Även kunniga väljare kan lära sig något under valspurtens och måhända ändra sig.

Byta parti

Det finns två hävdvunna metoder att tillgå om man vill studera partibyten. Den ena innebär att man frågar intervjupersonerna om hur de röstade inte bara i det aktuella valet utan också i tidigare val. Den andra metoden innebär att man om möjligt utgår ifrån paneldata där samma intervjupersoner tillfrågas om sitt partival vid olika valtillfällen. I det första fallet är minnesfel

Tabell 7

Vart gick väljarna från riksdagsvalet 2002? (procent)

riksdags- valet 2002	partival 2004									blankt	icke- röstning	summa procent	antal personer
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr				
V	32	5	4	0	0	0	0	3	0	1	55	100	133
S	5	26	2	0	2	0	1	5	0	1	58	100	600
Mp	13	0	21	1	0	0	0	9	0	5	51	100	82
C	0	1	2	29	2	1	4	4	4	2	51	100	106
Fp	4	0	3	1	30	1	8	8	0	1	44	100	161
Kd	0	0	5	4	6	24	4	5	0	2	50	100	100
M	0	2	0	1	4	2	37	7	1	1	45	100	314

Kommentar: Valdeltagandet 2002 och 2004 har kontrollerats mot de offentliga röstlängderna.

den största felkällan. I det andra fallet panelmortalitet, det vill säga att många människor inte låter sig intervjuas två gånger.

När det gäller EUP-valen har vi tidigare provat metod nummer ett och den fungerade inte. Minnesfelen blev alldeles för stora. Många människor kunde inte eller ville inte komma ihåg hur de röstade 1995 när de tillfrågades 1999 (Holmberg m fl 2001). I valundersökningen 2004 försökte vi därför inte få svarspersonerna att komma ihåg hur de röstade 1999. Panelundersökning – metod nummer två – använder vi när vi studerar rörlighet i riksdagsval, men hittills har vi inte haft resurser att genomföra någon panelmätning i samband med två på varandra följande Europaparlamentsval. Och någon panelstudie genomfördes heller inte 2004.

Det betyder att vi inte har några bra mått på väljar-rörligheten mellan olika EUP-val. Vi tvingas konstatera att vi inte vet hur vanligt det är med partibytten mellan på varandra följande Europaparlamentsval. Och det innebär också att vi inte heller vet mellan vilka partier som bytarströmmarna tenderar att gå, eller vilken typ av väljare det är som byter oftast. En typ av rörlighet som vi däremot har viss information om är partibytten i EUP-val i förhållande till närmast föregående riksdagsval. Intervjufrågor om hur man röstade i föregående riksdagsval finns regelmässigt med i valundersökningarna och minnesfelen har hittills inte varit avskräckande stora. Resultaten har en acceptabel tillförlitlighet.³ Minnesfelen i mätningen 2004 är dock något större än vi sett tidigare. Orsaken är framförallt att många moderater inte kommer ihåg – inte vill komma ihåg – att de röstade på folkpartiet i valet 2002.

3. Det genomsnittliga minnesfelet - beräknat för sju partier plus en grupp övriga partier - för uppgiften om hur man röstade 2002 är 1,9 procentenheter; ett inte helt bra resultat. Motsvarande resultat 1999 för minnesdata tillbaka till valet 1998 var ett snittfel på endast 0,9 procentenheter. Huvudorsaken till det sämre resultatet 2004 är att andelen m-röster 2002 överskattas och andelen fp-röster underskattas. En tolkning av resultatet är att många moderater som röstade på folkpartiet 2002 inte längre vill kännas vid vad de gjorde under intryck av stämningen under valsprutan 2002.

Resultaten i tabell 7 som visar partibytarströmmarna mellan riksdagsvalet 2002 och EUP-valet 2004 skall alltså läsas med viss försiktighet. Den "sanna" rörligheten var med all sannolikhet större än vad som framgår i tabellen.

Och det sagt trots att andelen väljare som uppger att de bytt parti mellan 2002 och 2004 är rekordhögt – hela 38 procent. I EUP-valen 1995 och 1999 var motsvarande rörlighet 29 respektive 30 procent. Men det är klart 2004 gällde rörligheten en tvåårsperiod medan perioden endast var ettårig 1995 och 1999; en rimlig tolkning är att ju längre period desto större sannolikhet för partibytten. Andelen partibytare i riksdagsvalen har i de senaste valen hållit sig något över 30 procent, och då handlar det om fyraårsperioder. En partibytarandel på 38 procent 2004 är alltså en klart hög siffra, den högsta siffra av detta slag vi har uppmätt i någon svensk valundersökning. Huvudorsaken till den extra stora rörligheten heter naturligtvis junilistan. Ett nytt parti som går från 0 procent till 14,5 procent gör inte det utan många partibytten från de gamla partierna.

Men den allra vanligaste formen av rörlighet mellan riksdagsvalet 2002 och EUP-valet 2004 är inte partibytten. Det är bytten till icke-röstning. Samtliga partier tappade ungefär halva sin väljarkår i Europavalet 2004 - mest socialdemokraterna med 58 procent, minst folkpartiet och moderaterna med 44 respektive 45 procent. Socialdemokraterna lyckades alltså endast få stöd av strax över fyrtio procent av sina väljare från 2002. Partiets dåliga mobilisering är dock inget unikt för 2004. Även i EUP-valen 1995 och 1999 mobiliserade socialdemokraterna något färre än femtio procent av sina väljare från närmast föregående riksdagsval. Socialdemokraternas svaga resultat i Europavalet har ett klart samband med en oförmåga att få de egna sympatisörerna att gå och rösta.

Bäst på att få röststöd av gamla väljare från 2002 också i EUP-valet 2004 var moderaterna, följda av vänsterpartiet och folkpartiet. Cirka en tredjedel av dessa

partiers väljare från 2002 fortsatte att rösta på partiet 2004. Det är inga imponerande andelar, även om de är de högsta 2004. Klara majoriteter av alla partiers gamla väljare stannade antingen hemma i EUP-valet 2004 eller gick och röstade på ett annat parti. De partier som fick ut lägsta andelar av sina gamla väljare att stödja dem 2004 är miljöpartiet (21 procent), kristdemokraterna (24 procent) och socialdemokraterna (26 procent). För alla tre partierna är det fråga om de sämsta mobiliseringsciffrorna någonsin i ett EUP-val.

Partibyten till junilistan är en av orsakerna, men inte alltid den viktigaste. Många andra former av partibyten förekom också. Kristdemokraterna till exempel tappade ungefär lika mycket röster till mp och fp som till junilistan. Socialdemokraterna förlorade lika många väljare till vänsterpartiet som till junilistan. När det gäller miljöpartiet gick fler väljare till vänsterpartiet än till junilistan.

Junilistans framgång 2004 kom till stånd genom partibyten från alla andra partier, och unikt nog i någorlunda likartade proportioner. Relativt sett vann junilistan ungefär lika mycket från alla sju riksdagspartier. Lägst andel partitytare kom från vänsterpartiet (3 procent). Högsta andelarna partitytare kom från moderaterna och folkpartiet, men också från miljöpartiet (7, 8 respektive 9 procent). Socialdemokraterna tappade 5 procent av sina väljare från 2002 till junilistan 2004. Junilistan lyckades med andra ord i sin strävan att appellera brett till väljare på båda sidor om blockgränsen i svensk politik.

På samma sätt som junilistan var EUP-valets stora vinnare, var socialdemokraterna valets stora förlorare. Partiet gjorde det sämsta valet någonsin sedan vi fick demokratiska val i Sverige.⁴ Valresultatet blev endast 24,6 procent. Den kortsiktiga tillbakagången sedan riksdagsvalet 2002 förklaras främst av en och samma faktor som manifesterades på tre olika sätt. Faktorn är

EU-motstånd, som fick utlopp genom ett mycket lågt valdeltagande bland socialdemokratiska EU-skeptiker och genom partibyten till junilistan och till vänsterpartiet. Socialdemokraternas EU-positiva profil kostade på.

Att avvika från partiidentifikationen

Att EUP-val är något annat än riksdagsval syns inte bara när det gäller det låga valdeltagandet och den stora rörligheten. Det märks också tydligt om vi studerar genomslaget för väljarnas allmänna partisympati. Det vill säga i vilken utsträckning man följde sin partiidentifikation när man röstade. I riksdagsval brukar cirka 85-90 procent av väljarna rösta i enlighet med sin partiidentifikation. Enkelt uttryckt, man brukar rösta på det parti man allmänt sett tycker bäst om. Man röstar på sin förstapreferens. Så enkelt är det inte i EUP-valen. Andelen som röstat i enlighet med sin partiidentifikation har varit klart lägre, 79 procent 1995 och 77 procent 1999. I Europavalet 2004 sjönk den andelen ytterligare till endast 70 procent. Många väljare röstar med andra ord inte på sina normala favoritpartier i EUP-valen.⁵

Någon slags slumprörlighet är det dock inte fråga om. Mönstren i avhoppet från partiidentifikationen

4. Vi får gå tillbaka till fördemokratisk tid, till landstingsvalen 1910 och 1912, för att hitta än sämre valresultat för socialdemokraterna. I landstingsvalen 1910 och 1912 fick socialdemokraterna endast 16,8 respektive 21,8 procent av rösterna. I riksdagsvalen 1911 och 1914 lyckades socialdemokraterna bättre, och dessutom bättre än i EUP-valet 2004. Resultatet blev 28,5 procent (1911) respektive 26,4 procent (1914). Källa är den historiska valstatistiken i SCB:s Allmänna valen 2002.

5. Vi har också mätt hur människor skulle rösta "om det var riksdagsval idag". Antalet svarande är något fler än för fråga om "bästa parti" som ingår i frågesviten för partiidentifikationen. Orsaken är att den förstnämnda frågan också ingick i våra förkortade intervjuer, vilket inte partiidentifikationsfrågorna gjorde. Andelen väljare som röstade på ett annat parti i EUP-valet än de uppgav att de skulle stödja om det var riksdagsval är 29 procent, alltså nästan exakt lika många som röstade på ett annat parti 2004 än de allmänt tyckte bäst om. Den senare siffran var 30 procent.

Tabell 8

Bästa parti och partival 2004 (procent)

bästa parti 2004	partival 2004										icke-röstning	summa procent	antal personer
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr	blankt			
v	34	2	5	0	1	0	0	1	1	2	54	100	111
s	5	27	2	0	0	0	1	6	0	2	57	100	425
mp	6	0	25	3	0	0	0	7	0	3	56	100	68
c	0	1	2	37	3	0	3	3	2	3	46	100	76
fp	2	0	1	0	39	2	7	6	0	1	42	100	112
kd	0	0	0	5	4	34	0	4	0	0	53	100	47
m	0	0	0	0	1	4	44	7	0	0	44	100	221
inget parti	6	5	5	2	3	2	3	7	1	3	63	100	240

Kommentar: Intervjufrågan om bästa parti löd: "Vilket parti tycker du bäst om?" eller "Är det något parti som Du ändå tycker Dig stå närmare än de andra partierna?" Den senare frågan ställdes till personer som förklarade att sig inte vara anhängare av något särskilt parti. Frågorna ingår i ett batteri frågor som avser att mäta riktningen på intervjupersonernas partiidentifikation. Valdeltagandet 2004 har kontrollerats mot de offentliga röstlängderna.

Tabell 9

Partival 2004 bland EU-anhängare och EU-skeptiker (procent)

Fråga: "Är Du i huvudsak för eller emot det svenska medlemskapet i EU eller har Du ingen bestämd åsikt i frågan?"

åsikt om EU-medlemskapet	partival 2004									summa procent	antal personer	valdel- tagande
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr			
i huvudsak för	6	26	3	8	16	4	29	8	0	100	452	46
i huvudsak emot ingen bestämd åsikt/vet ej	26	18	16	7	4	4	2	19	4	100	229	33
	14	29	6	2	6	8	12	22	1	100	89	28

Kommentar: Uppgifterna om valdeltagandet är nedjusterade.

Tabell 10

Partival 2004 bland väljare som röstade ja respektive nej till euron (procent)

röstning om euron 2003	partival 2004									summa procent	antal personer	valdel- tagande
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr			
röstade ja	3	30	4	5	17	4	32	5	0	100	374	50
röstade nej	22	16	12	8	5	6	6	22	3	100	331	39
blankt/ickeröstning	27	23	9	5	5	9	18	0	4	100	22	9

Kommentar: Uppgifterna om valdeltagandet är nedjusterade.

känner vi igen från partibyaranalysen mellan valen 2002 och 2004. Resultaten i tabell 8 demonstrerar hur väljare med olika allmänna favoritpartier *de facto* röstade i EUP-valet 2004.

Socialdemokraterna var sämst på att mobilisera sina egna anhängare att gå och rösta, bäst var folkpartiet och moderaterna. Socialdemokraterna, tillsammans med miljöpartiet, var också sämst på att få sina sympatisörer att stödja det egna partiet. Endast 27 procent av socialdemokraternas sympatisörer, och 25 procent av miljöpartiets, röstade på sitt parti 2004. Motsvarande siffror för folkpartiet och moderaterna är 39 respektive 44 procent.

Junilistan rekryterade främst röster från väljare som identifierade sig som mp-, m-, s- och fp-anhängare. Mellan 6 till 7 procent av dessa partiernas sympatisörer röstade på junilistan i EUP-valet. Motsvarande andel var klart lägst för vänsterpartister – endast 1 procent. Slutsatsen står sig. Junilistan var framgångsrik i att vinna röster på båda sidor av den svenska blockgränsen. Med ett visst undantag för vänsterpartiet lyckades junilistan relativt sett vinna ungefär lika många röster från alla andra partier.⁶

Partibytten influerade av EU/euro-åsikter

En rimlig hypotes är att många partibytten 2004 var influerade av väljarnas allmänna inställning till EU och mer specifikt av åsikterna om euron. Vi vet från tidigare studier av EUP-valen 1995 och 1999 att EU-åsikter spelar en stor roll för svenska väljares ställningstagande i Europavalen (Gilljam och Holmberg 1998, Holmberg m fl 2001). Jämfört med de flesta andra länder i

EU är svenskt väljarbeteende i EUP-val ovanligt mycket strukturerat av EU-dimensionen. I många EU-länder brukar inrikespolitiska problem och regeringsfrågan spela en större roll än EU-frågor.

6. Resultaten blir med nödvändighet osäkra med så förhållandevis få intervjuade personer som röstade. Slutsatserna blir dock i huvudsak desamma om vi vidgar analysen och studerar hur sambandet mellan allmän partisympati och röstning 2004 ser ut i andra undersökningar som exempelvis i SVT:s Vallokalsundersökning och i SOM-undersökningen (Hernborn m fl 2005, Holmberg & Weibull (red) 2005). I den följande redovisningen visas andel väljare bland de olika partiernas sympatisörer som bytte till junilistan enligt SOM, Valu och Valundersökningen (Vu). När det gäller Vu redovisas resultat från två olika mätningar – först en med parti definierad som "bästa parti" och därefter en med parti mätt som "parti om riksdagsval idag". En femte siffra är tillagd. Den är ett enkelt medeltal av de fyra mätta siffrorna. Procenten är i samtliga fall beräknad bland röstande, inte bland samtliga. Mätningen i SOM gäller bästa parti, i Valu parti om det är riksdagsval idag, i Vu finns båda varianterna. Bland allmänna v-sympatisörer/potentiella v-väljare i riksdagsval röstade enligt SOM 7 procent på junilistan, enligt Valu 11 procent och enligt Vu 2 respektive 10 procent; i genomsnitt 8 procent. Motsvarande resultat för övriga partier är: för s 13, 12, 14, 9, snitt 12; för mp 17, 14, 18, 14, snitt 16; för c 19, 15, 5, 12, snitt 13; för fp 10, 9, 11, 6, snitt 9; för kd 17, 19, 9, 15, snitt 15; för m 14, 15, 12, 9, snitt 13. För fyra partier (s, mp, fp och m) är resultaten hyfsat likartade i alla fyra undersökningarna. För v, c och kd finns något större skillnader. Och i alla tre fallen är det Vu ("bästa parti") som har mest avvikande, lägre siffror, för andelen bytare till junilistan än vad som finns i SOM, Valu respektive Vu ("parti om riksdagsval idag"). Slutsatsen att v-sympatisörer hade en lägre tendens än genomsnittet att byta till junilistan står sig dock i alla fyra undersökningarna, liksom att mp-anhängare hade en högre i alla fyra. Socialdemokrater och folkpartister hade en lägre tendens än snittet att byta till junilistan i tre av fyra mätningar. För m-, c-, och kd-sympatisörer gäller tvärtom att de hade en högre än genomsnittlig tendens att byta till junilistan i tre av fyra studier. Alltså var det fyra partier som relativt sett tappade flest väljare till junilistan 2004 – mp (16 procent), kd (15 procent), m (13 procent) och c (13 procent). Minst förlorade v (8 procent), tätt följt av fp (9 procent) och sedan s (12 procent). Siffrorna inom parenteserna är medeltalen för andelen bytare till junilistan i de fyra mätningarna.

Tabell 11

Partibyten mellan riksdagsvalet 2002 och EUP-valet 2004 bland väljare som röstade ja respektive nej i folkomröstningen om euron 2003 (procent)

riksdags- valet 2002	euroröst 2003	partival 2004										blankt	icke- röstrn.	summa procent	antal personer
		v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr					
v	ja	38	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	37	100	16
	nej	33	1	7	0	0	0	0	4	0	1	54	100	93	
s	ja	1	41	2	1	3	0	1	3	0	0	48	100	234	
	nej	9	18	3	0	1	0	1	9	0	1	58	100	264	
mp	ja	14	0	36	0	0	0	0	0	0	0	50	100	14	
	nej	13	0	19	2	0	0	0	12	0	7	47	100	59	
c	ja	0	5	0	50	5	0	10	0	0	0	30	100	20	
	nej	0	0	3	29	1	1	3	7	6	1	48	100	70	
fp	ja	0	0	2	1	43	1	10	4	0	0	39	100	89	
	nej	11	0	5	2	15	2	2	15	0	4	44	100	54	
kd	ja	0	0	3	10	10	26	8	0	0	0	43	100	39	
	nej	0	0	7	0	4	26	2	9	0	4	48	100	46	
m	ja	0	2	0	1	5	1	50	3	0	1	37	100	203	
	nej	1	1	1	3	4	4	14	16	3	0	53	100	77	

Kommentar: Valdeltagandet har kontrollerats mot de officiella röstlängderna för alla tre valen. Någon uppjustering av andelen icke-röstare har inte gjorts.

Resultaten i tabellerna 9 och 10 tyder på att EU-åsikterna betydde mycket för röstningen även 2004. Analyserna gäller dels hur EU-anhängare respektive EU-motståndare röstade 2004, dels hur ja- respektive nej-röstare till euron 2003 röstade i EUP-valet året därpå.

Mönstret är mycket tydligt i båda analyserna. Allmänna EU-anhängare och ja-röstare från 2003 röstade mycket annorlunda 2004 än allmänna EU-motståndare och nej-röstare. De statistiska sambanden är starka. Mätt med hjälp av eta-måttet, som teoretiskt kan variera mellan .00 och 1.00, är sambandet .52 mellan EU-åsikt och partival 2004. Motsvarande eta-värde för kopplingen mellan väljarnas linjeval 2003 och EUP-röst 2004 är ännu något starkare, .55.⁷ Att sambanden är så likartade är inte förvånande. Det beror på att EU- och EMU-åsikter hittills varit mycket nära förbundna med varandra i svensk opinion. Korrelationen(r) mellan åsikterna var .70 vid tiden för EUP-valet 2004.

Ett slående sätt på vilket vi kan illustrera att vi verkligen har att göra med starka samband är att notera att en klar majoritet av EU-motståndare (61 procent) stödde vänsterpartiet, miljöpartiet eller junilistan. Liksom att en ännu tydligare majoritet av EU-anhängare (83 procent) röstade på något av de EU-positiva partierna (s, c, fp, kd eller m). En tydlig åsiktsröstning har förekommit.

7. I eta-analyserna har av tekniska skäl partival (åtta partier) definierats som oberoende variabel och EU-åsikt respektive ja/nej-röst 2003 som beroende variabler (i båda fallen i form av dikotomier). Motsvarande samband var än starkare i EUP-valet 1999 – hela .61 för kopplingen mellan EU-åsikt och röstningen och .64 för sambandet mellan EMU-åsikt och partival. I båda fallen var EMU/euro-åsikten starkast relaterad till partivalet.

I det sammanhanget är det värt att lägga märke till att junilistan fick ett klart starkare stöd bland EU-motståndare än bland EU-anhängare. Junilistan ställnings-tagande för EU men emot euron hade uppenbarligen inte i sin första del trängt igenom särskilt väl bland de många väljarna. I sin andra del, det vill säga motståndet mot euron, hade junilistan fått ut budskapet något bättre. Som framgår av resultaten i tabell 10 röstade endast 5 procent av euro-förespråkare på junilistan mot hela 22 procent bland motståndare. Åsiktsröstande euro-motståndare var junilistan kärnväljare.

Åsiktsröstningen syns tydligast för partier som är mest EU-profilerade. Vänsterpartiet och miljöpartiet på den EU-negativa sidan fick nästan bara röster bland EU- respektive euro-motståndare. På samma sätt fick de mest EU-positiva partierna folkpartiet och moderaterna i allt väsentligt sina röster från enbart EU-anhängare och euro-förespråkare. Partier med mer luddig EU-profil hämtade i större utsträckning sina röster från båda lägren. Det gäller främst kristdemokraterna och centerpartiet men också socialdemokraterna. För alla dessa tre partier, men främst för socialdemokraterna, betydde det att partiet fick ett relativt svagt stöd i båda lägren. Det är inte alltid en fördel att ha en låg profil. I socialdemokraternas fall blev resultatet en mycket svag röstutdelning bland EU-positiva väljare (omkring 26-30 procent) och ett ännu svagare stöd bland EU-motståndare (16-18 procent). Fast det är klart i det senare fallet skall man kanske bedöma ett stöd på strax under 20 procent som en bra siffra med tanke på att partiet officiellt är för euron och positivt till EU-medlemskapet. Det är uppenbart att åsiktsröstning utifrån

EU/EMU-frågan inte kan förklara hundra procent av väljarnas beteende i EUP-valet 2004.

Att åsiktsröstningen inte är hundraprocentig men bra på väg kan ytterligare demonstreras genom att studera partibytena mellan riksdagsvalet 2002 och EUP-valet 2004 bland väljare som röstade ja respektive nej i euro-omröstningen 2003. Resultaten av en sådan analys redovisas i tabell 11.

Människor som inte hade samma euroåsikt som sitt parti uppvisade två tydliga tendenser. Dels stannade de oftare hemma och röstade inte, dels – om de gick och röstade – hade de en klar benägenhet att byta parti. Den första tendensen att avstå från att rösta om man är utsatt för korstryck är välkänd inom väljarforskningen. *Exit* är en utväg om man dras mellan två lojaliteter – i det här fallet den egna åsikten och troheten mot det egna partiet. Man avstår från att ta tjuren vid hornen. Att byta parti är att gå ett steg längre. Det är mer *voice*.

Korstryckshypotesen när det gäller valskolkande 2004 stämmer för väljare från fem av sju partier. De avvikande väljarna är vänsterpartister och centerpartister. Bland dem var valdeltagandet 2004 inte lägre bland ja-röstare från 2003 (=partiavvikande åsikt) som det borde ha varit enligt hypotesen. Det var tvärtom lägre bland euromotståndare (=partiåsikt). För övriga fem partier stämmer dock korstryckshypotesen. Och skillnaderna i valdeltagande är ofta mycket stora, upp emot 10–15 procentenheter. Ja-partierna var mycket mer framgångsrika med att mobilisera sina ja-anhängare än sina euromotståndare. I miljöpartiets fall predicerar hypotesen att det skall vara lättast att mobilisera nej-röstare och det lyckades partiet nätt och jämnt med.

Bytarmönstren 2004 är mycket tydligt påverkade av väljarnas euroåsikter. Bland väljare som röstade både 2002 och 2004, och som hade samma euroinställning som sitt parti bytte 28 procent parti. Motsvarande andel är hela 55 procent bland väljare med partiavvikande euroåsikter. Partibytena gick oftast till partier med mer passande åsikter i eurofrågan. En majoritet av röstande euromotståndare bland s-, fp- och m-väljare från valet 2002 bytte exempelvis parti 2004, oftast till ett euronegativt parti.

Bytena till junilistan är också mycket avslöjande. Det var i allt väsentligt enbart euromotståndare från övriga partier som gick över till junilistan. Mycket få euroanhängare bytte till Nils Lundgrens nya parti. Åsiktsröstningen på junilistan var med andra ord mycket tydlig. Störst tendens att gå över till junilistan fanns bland folkpartiets och moderaternas euromotståndare.

Resultaten vi fått är inte beroende av att vi just analyserat euroåsikterna. Utfallet av analysen blir mycket likartat om vi istället studerar den allmänna inställningen till EU-medlemskapet.⁸ Väljare med en partiavvikande åsikt om EU tenderade i alla partier utom vänsterpartiet att avstå från att rösta klart mer än väljare med partianpassade åsikter. Skillnaderna är i flera fall mycket stora, 20–30 procentenheter. När det gäller tendensen att byta parti var den klart lägre bland väljare som omfattade sitt partis EU-inställning (31 procent) än bland personer som hade en partiavvikande EU-åsikt (55 procent). Bland exempelvis EU-negativa s-, fp- respektive m-väljare från 2002 bytte hela 54, 69 och 77 procent parti 2004. Samma sak bland EU-positiva mp-väljare, 64 procent bytte parti 2004.

Det är helt uppenbart att EU/euro-frågor, precis som i EUP-valen 1995 och 1999, spelade en mycket stor roll för hur svenska väljare röstade och bytte parti 2004. Valet blev i stor utsträckning ett EU-val, inte ett inrikespolitiskt val.

Politisk misstro

En konkurrerande hypotes är att röstning i EUP-val har mycket att göra med politisk misstro. Och att det framförallt skulle gynna EU-kritiska partier; i valet 2004 kanske främst junilistan. En prövning av hypotesen visar att det inte finns mycket substans i den, åtminstone inte i valet 2004. Människor med mycket politikermisstro har i första hand en stark tendens att inte gå och rösta. Valdeltagandet 2004 var 19 procentenheter lägre bland personer som själva angav att de hade ett mycket litet eller ganska litet förtroende för svenska politiker jämfört med personer som uppgav att de hade ett mycket eller ganska stort förtroende.

Ser vi på partivalet är det framförallt två partier som fick extra många röster bland människor med låg politikertilltro. Det var moderaterna och junilistan, men inte vänsterpartiet eller miljöpartiet. Ett parti fick

8. Ett mycket likartat stöd för korstryckshypotesen får vi också i SCB:s partisympatiundersökning. Människor som i maj 2004 sympatiserade med ett EU-förespråkande parti men var allmänt negativa till Sveriges EU-medlemskap hade ett lägre valdeltagande i EUP-valet än samma partiers EU-positiva sympatisörer. Det gäller för alla EU-förespråkande partier utom för kd. För de EU-negativa partierna håller korstryckshypotesen för v-sympatisörer (lägst valdeltagande bland EU-positiva), men inte för mp-sympatisörer (borde haft lägst valdeltagande bland EU-positiva, men hade lägst valdeltagande bland EU-negativa). SCB/PSU visar också att socialdemokraterna totalt sett lyckades sämst med att mobilisera sin sympatisör att gå och rösta. Bäst lyckades folkpartiet. Valdeltagandet är kontrollerat mot röstlängderna i SCB/PSUs data. Se vidare Sollanders & Öhrvall 2004.

ett klart starkare röststöd bland människor med hög politikertilltro – socialdemokraterna. När det gäller partibyten till junilistan var det något vanligare än genomsnittligt bland politikermisstroende väljare från vänsterpartiet, socialdemokraterna och moderaterna, mycket vanligare bland väljare från centerpartiet och miljöpartiet och mindre vanligt än genomsnittet bland väljare från folkpartiet och kristdemokraterna. Inget rakt resultat med andra ord. Det starka utslaget för mp-respektive c-väljare skulle möjligen kunna tolkas som en indikation på att politisk misstro spelat en roll för dessa väljare. De kommer ju från partier som likt junilistan är emot euron.

Om vi med hjälp av multipel regressionsanalys testar effekten av euroåsikt och politisk misstro på röstning på junilistan visar det sig att vi får en tydlig effekt för eurofaktorn men ingen signifikant självständig effekt för den politiska misstron. Allmän politisk misstro är ingen stark konkurrent till EU-faktorn när det gäller att förklara svenska väljares partival 2004.

Röstningsskäl enligt väljarna själva

Att EU-frågor stod i centrum för svenska folket när de röstade 2004 framgår mycket tydligt när väljarna själva fick uppge vad som motiverade dem när de valde parti. Vi frågade helt öppet om vilka frågor som var viktiga för partivalet. Trettiofyra procent angav explicit någon EU-fråga. Andelen personer som utpekade andra frågor utan explicit koppling till EU var lägre, 21 procent. En så hög andel som 45 procent kunde eller ville inte ange någon viktig fråga.

Tabell 12

Väljarna anger skäl för sitt partival i EUP-valen 1995, 1999 och 2004 (procent)

Fråga: "Hur viktiga var följande skäl för hur Du röstade i EU-parlamentsvalet?"

skäl	partival								samtliga partiröstande
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	
EU-frågor									
1995	91	76	87	83	77	75	84	-	83
1999	88	74	88	62	74	72	84	-	79
2004	78	68	80	69	66	60	71	82	73
Svensk politik									
1995	60	78	45	65	56	78	79	-	66
1999	72	84	51	49	42	77	77	-	66
2004	58	70	55	67	69	63	76	33	63
Gammal vana, partilojalitet									
1995	15	55	4	35	37	21	40	-	32
1999	8	54	8	40	15	8	39	-	28
2004	32	64	11	51	30	33	50	3	38
Kandidaterna på valseklarna									
1995	27	42	37	60	31	67	34	-	39
1999	45	47	41	55	87	62	36	-	52
2004	70	37	24	64	49	83	40	41	47

Kommentar: Svarepersonerna frågades om vart och ett av skälen. Intervjufrågan omfattade fyra svarsalternativ: "ett av de absolut viktigaste skälen", "ganska viktigt skäl", "inte särskilt viktigt skäl" och "inte alls viktigt skäl". Resultaten i tabellen visar andelen svarepersoner som angav något av de två förstnämnda alternativen. Samtliga partiröstande ingår i procentbasen.

Ett tecken på att EU-inslaget i EUP-valet 2004 dock kanske var något mindre centralt än i de tidigare EUP-valen är att andelen väljare som explicit angav EU-frågor som viktiga var något lägre i vår studie 2004 än i motsvarande mätningar 1995 och 1999. Andelen väljare som uppgav EU-frågor som viktiga partivalsfrågor var 49 procent 1995 och 38 procent 1999 mot endast 34 procent 2004.⁹ Det tycks alltså som om EUP-valen i Sverige långsamt börjat likna motsvarande val i de gamla EU-länderna, det vill säga att EU-inslaget blir mindre trots att det är EU-politiken som valen bör handla om.

Ett visst underlag för en dylik tolkning kan man få genom att studera hur svenska väljare besvarat en annan intervjufråga om skäl för partivalet; men denna gång en fråga med fasta svarsalternativ. Vi frågade hur viktiga fyra preciserade röstningsskäl var för valet av parti i EUP-valet 2004. Skälen var EU-frågor, Svensk politik, Gammal vana/Lojalitet med mitt parti och Kandidaterna på valseklarna. Intervjufrågan har fyra svarsalternativ från "ett av de absolut viktigaste skälen" till "inte alls viktigt skäl". Resultaten som redovisas i tabell 12 visar att EU-frågor utpekades mest som viktigast för valet av parti. Dock utpekades EU-frågor inte lika mycket 2004 som 1999 eller 1995.

9. Andelen partiröstande personer som utpekade frågor utan explicit koppling till EU var 15 procent 1995, 18 procent 1999 och 21 procent 2004. Andelen väljare som inte angav någon fråga var 36 procent 1995, 44 procent 1999 och 45 procent 2004. Resultaten bör tolkas med viss försiktighet dock. Mätningarna är grova. Det är inte alldeles lätt att entydigt avgränsa vad som är en EU-fråga.

EU-frågor uppfattas inte som lika viktiga för partivalet idag som i de första EUP-valen. Andelen som anger EU-frågor som ett av de absolut viktigaste skälen eller ett ganska viktigt skäl har minskat från 83 procent 1995, över 79 procent 1999 till 73 procent 2004. Inte en dramatisk nedgång, men en nedgång i samklang med övriga indikatorer vi har på att EU-frågor har minskat något i betydelse när det gäller hur svenska väljare röstar i EUP-val.

Röstningsskålet "svensk politik" nämns inte oftare 2004 än tidigare. Det anges i ungefär samma utsträckning i alla tre EUP-valen, med en svag dipp nedåt 2004 (från 66 till 63 procent). Sakskalet har alltså inte blivit mer centrala. De röstningsskäl som blivit populärare är "gammal vana", som nämns av 38 procent 2004 mot 32 procent 1995 och "kandidaterna", som ökat från 39 procent 1995 till 47 procent 2004. Slentrian och person ökar med andra ord i betydelse som röstningsskäl medan sak minskar. Ingen bra utveckling för EUP-valen oavsett om vi ser dem som instrument för ansvarutkrävande eller som möjligheter att sända ett budskap – ge ett mandat till Bryssel.

Rörlighet jämfört med övriga EU

Vi kan jämföra den svenska rörligheten 2004 med motsvarande uppgifter från ett tjugotal andra länder i EU. Resultaten kommer från *European Election Study*, ett komparativt valforskningsprojekt som med mycket små ekonomiska resurser lyckades genomföra surveystudier med röstberättigade väljare i 23 EU-länder strax efter valen sommaren 2004. Två typer av rörlighetsanalyser kan genomföras. En som gäller röstning i EUP-valet i förhållande till uppgivet partival i senaste nationella parlamentsval. Och en andra som gäller sambandet mellan den faktiska EUP-rösten och vilket parti man skulle ha röstat på om det hade varit ett nationellt parlamentsval 2004. Båda analyserna belyser kopplingen mellan väljarnas partipreferenser på EU respektive nationell nivå. Om många människor röstar olika respektive har olika preferenser kan det indikera att EUP-valen lever ett eget liv, att de påverkas av andra faktorer än som vanligen bestämmer utgången av nationella val. Dessa andra faktorer behöver dock inte vara EU-relaterade omständigheter. De kan – som teorin om andra rangens val säger – vara faktorer som expressivt proteströstande mot stora etablerade partier eller mot sittande regering.

En faktor som definitivt ökar väljarrörligheten är om partirörligheten är stor, det vill säga om gamla par-

tier har avvecklats så att man inte längre kan rösta på dem, om det finns nybildade partier att rösta på eller om det finns speciella EU-partier som bara ställer upp i EUP-valen. I det förra fallet behöver de utvecklade eller nya partierna inte ha någon speciell EU-profil medan det i det senare fallet ofta, men inte alltid, är fråga om partier med en EU-kritisk profil, som junilistan i Sverige, junibevegelsen i Danmark eller UK Independence Party i Storbritannien.

En annan faktor som kan öka rörligheten är om etablerade gamla partier politiserar EU-frågor och intar olika ståndpunkter. Det mest troliga är att om det finns valmöjligheter kommer fler väljare att rösta olika än om det inte finns valmöjligheter. Om alla etablerade partier intar i huvudsak samma position i EU-frågor är det inte lätt för väljare att åsiktsrösta utifrån EU-politiken.

Väljarrörlighet mellan partipreferenser på olika nivåer kan alltså uppstå av många olika orsaker. Vår förenklade hypotes är dock att ju högre väljarrörlighet

Tabell 13

Röstning på samma eller olika partier i Europaparlamentsval som i nationella parlamentsval (rang och procent)

Land	olika partier i EUP-valet 2004 och om det var parlamentsval idag		partibyte mellan senaste parlamentsval och EUP-valet 2004	
	rang	andel	rang	andel
Litauen	1	33	4	44
Polen	2	29	1	54
Irland	3	29	6	37
Danmark	4	29	9	34
Sverige	5	29	7	37
Holland	6	28	8	37
Slovakien	7	28	18	16
Storbritannien	8	27	3	46
Luxemburg	9	26	10	34
Estland	10	25	2	49
Lettland	11	24	5	44
Portugal	12	23	16	20
Frankrike	13	22	11	29
Österrike	14	19	12	28
Cypern	15	18	14	28
Italien	16	18	13	27
Finland	17	13	17	18
Spanien	18	11	21	10
Tyskland	19	11	15	25
Grekland	20	8	19	13
Ungern	21	5	19	10
Genomsnitt 21 EU-länder		22		30

Kommentar: Data kommer från *European Election Study* och bygger på surveyundersökningar omedelbart efter EUP-valen 2004. Procenten är beräknad bland svarspersoner som 1) partiröstat och 2) uppgivit något parti de skulle rösta på om det var parlamentsval i dag respektive angett något parti de röstat på i senaste parlamentsvalet. Rangkorrelationen (Spearman's rho) mellan de båda rangordningarna är +.77. Resultatet för Belgien är 18 procent partibytet 2004 jämfört med senaste parlamentsval. Frågan om röstning om det var val idag ställdes inte i Belgien.

– det vill säga ju mer frikopplade EUP-val är från nationella val i väljarnas partipreferenser – desto större möjlighet att också EU-frågor kan ha påverkat röstandet. Sannolikheten att EUP-valen har handlat om EU är större om många väljare röstar annorlunda än de brukar, jämfört med om mycket få väljare avviker från sitt vanliga röstande. I det senare fallet kan det naturligtvis i teorin ligga en dold EU-röst begravd, men det förutsätter att konfliktilinjerna mellan partierna ser likadana ut i EU-frågor som i normala inrikespolitiska stridsfrågor. Det gör de inte i många länder.

Resultaten i tabell 13 visar i rangordnad form hur stor andel av väljarna i 21 länders EUP-val 2004 som röstade på ett annat parti än det de skulle ha röstat på om det istället hade varit ett nationellt parlamentsval. Vi redovisar också de något mer osäkra siffrorna över hur stor andel av väljarna 2004 som hade bytt parti jämfört med det senaste parlamentsvalet. Här är minnesuppgifter om tidigare partival ett välkänt mätproblem, liksom att gamla avvecklade partier och nybildade partier kan påverka resultaten påtagligt. Men vi får inte låta alla mät- och tolkningsproblem skymma själva resultaten. I tabellen finns dom.

Mycket stora majoriteter av väljare röstar på samma partier i EUP-valen som nationellt i parlamentsval. Andelen som röstar olika var 2004 i genomsnitt endast 22 procent om vi jämför med ett tänkt samtida parlamentsval och 30 procent jämfört med närmast föregående parlamentsval. De svenska resultaten ligger i båda fallen över medeltalen. De är 29 respektive 37 procent. Nationaliseringen av EUP-valen är med andra ord något mindre markerad i Sverige än i flertalet EU-länder. Eller omvänt uttryckt, EUP-valen i Sverige är potentiellt mer *euifierade* än i de flesta andra EU-länder.

Bland de länder som toppar rörlighetslistan återfinns några östländer med instabila partisystem (Litauen och Polen) och ett antal mindre västländer i norra Europa – Irland, Danmark, Sverige och Holland. Storbritannien är det enda stora EU-land som ligger högt upp på rangordningen. Övriga stora EU-länder uppvisar liten rörlighet i EUP-valen, valen är föga euifierade i Italien, Spanien, Frankrike och Tyskland om man skall döma utifrån väljarrörligheten.

I de västländer som hamnar högt på rörlighetslistan finns ofta speciella partier som bara kandiderar i EUP-val, som t ex Europa Transparent i Holland, UK Independent Party i Storbritannien, junibevegelsen i Danmark och junilistan i Sverige. I Irland fick olika oberoende kandidater mycket fler röster i EUP-valet än de får i nationella val.

Tabell 14

Sambandet mellan EU-åsikt och partivalet i EU-parlamentsvalet 2004 (eta)

	samband mellan EU-åsikt och partival i EUP-valet 2004 (eta)	total procentandel personer som tyckte att det egna landets medlemskap i EU var någonting dåligt
1. Sverige	.61	42
2. Danmark	.56	18
3. Lettland	.53	25
4. Polen	.42	19
5. Slovakien	.42	15
6. Frankrike	.42	16
7. Österrike	.39	33
8. Finland	.37	32
9. Storbritannien	.32	40
10. Belgien	.29	7
11. Estland	.26	17
12. Italien	.23	9
13. Grekland	.20	6
14. Ungern	.20	12
15. Irland	.17	4
16. Portugal	.13	5
17. Cypern	.13	4
18. Holland	.11	14
19. Tyskland	.09	10
20. Luxemburg	.05	5
21. Spanien	.05	7

Kommentar: Väljarnas EU-åsikter mättes med en fråga om EU-medlemskapet var någonting bra eller dåligt för det egna landet. I procentberäkningen har endast bra- respektive dåligt-svar medräknats. Intervjufrågan om EU-medlemskapet ställdes inte i Litauen.

Men det är klart, väljarrörlighet är ett mycket trubbigt mått på euifiering av EUP-valen. Ett annat och mer direkt mått är i vilken utsträckning som medborgare kan kanalisera sina EU-åsikter när de väljer parti. Graden av euifiering av Europaparlamentsvalen är hög i länder där sambandet mellan väljarnas partival och EU-åsikter är starkt. Resultaten i tabell 14 visar för tjuoen länder i vilken utsträckning som väljarnas EU-åsikter var kopplade till partivalet 2004. EU-åsikterna har vi mätt med en fråga om EU-medlemskapet är bra eller dåligt för det egna landet.

Sverige och Danmark hamnar i topp, precis som de gjorde på motsvarande mätningar 1994/95 och 1999. Slutsatsen blir densamma nu som tidigare. EU-parlamentsval är mer präglade av EU-frågor i danska och svenska EUP-val än i övriga EU-länder. Andra länder som också hamnade högt på listan 2004 är de nya medlemmarna Lettland, Polen och Slovakien. I botten på listan, där alltså EUP-valen skulle vara minst euifierade, återfinns vi länder som Spanien, Tyskland, Luxemburg och Holland. När det gäller de tre förstnämnda länderna befann de sig också mot botten i motsvarande rangordning 1999.

Om man jämför rangordningarna i tabell 13 som bygger på väljarrörlighet och rangordningen i tabell 14

som är baserad på åsiktssamband med röstningen lägger man snabbt märke till ett antal avvikande fall. Tre sådana är exempelvis Irland, Holland och Luxemburg. Alla tre är klart högre placerade på rörlighetslistorna än när det gäller listan över åsiktssambanden. Kanske är det så att en stor del av den relativt stora väljarrörligheten i dessa länder har att göra med andra omständigheter än EU-frågor? Vi har inte svaret, men totalt sett utgör de tre länderna klara avvikelser från ett annars tydligt mönster som visar på ett starkt samband mellan våra olika euifieringsmått. Rangkorrelationen mellan rörlighetsmått och måttet för åsiktskopplingen är +.43 och +.41; anständiga samband men inte överväldigande starka.

När det gäller Sverige råder ingen tvekan om slutsatsen. Vi kom högt upp på alla tre rangordningarna och högst upp på den rangordning som rakast mäter det vi är ute efter – kopplingen mellan EU-åsikt och partival. Jämfört med andra EU-länder är EU-parlamentsval i Sverige mer influerat av det de bör vara influerat av. Och det EUP-val bör vara influerat av är naturligtvis EU-frågor. På väljarnivå gäller att Sverige leder utvecklingen mot mer euifierade Europaparlamentsval.

Ideologisk röstning

Varför röstade väljarna som de gjorde i samband med 2004 års Europaparlamentsval? I vilken utsträckning lät väljarna sina åsikter i EU-relaterade sakfrågor vara styrande för valet av parti? Vilka ideologier och sakfrågeåsikter kan bäst förklara junilistans valframgång och socialdemokraternas historiskt låga valresultat? Och vad betyder junilistans vallycka i Europaparlamentsvalet 2004 för det svenska partisystemet på kort och lång sikt?

För att besvara frågeställningar av det här slaget genomför vi här analyser i flera steg. Först görs en analys av hur de svenska väljarna uppfattade junilistan som röstningsalternativ och hur junilistan positionerades längs centrala konfliktdimensioner i svensk politik. Därefter tecknas en lägesbeskrivning av den svenska EU-opinionen i samband med 2004 års Europaparlamentsval. Avsnittet avslutas med en analys av väljarnas egna förklaringar till varför de röstade som de gjorde i EUP-valet 2004.

Väljarnas perceptioner av junilistan

Junilistans framgångsrika entreprenörskap på den svenska väljarmarknaden är ett exempel som skulle kunna vara direkt härlett från den statsvetenskapliga litteraturen om hur partier bör utforma röstmaximerande partistrategier på väljararenan. Spatialsalteorier bygger bland annat på antaganden om att partierna i röstmaximeringssyfte försöker manövrera sig fram till

väljartäta positioner längs viktiga ideologiska dimensioner (Downs 1957; Oscarsson 1998).

Ett nybildat parti har i teorin avsevärt lättare än etablerade partier att snabbt och obekymrat manövrera sig till fördelaktiga positioner i den politiska rymden. Det beror helt enkelt på att det varken finns historia eller partiinterna motsättningar att ta hänsyn till. Det finns inget intjänat förtroendekapital man riskerar att förlora på att snabbt anpassa sitt valbudskap till hur väljarmarknaden ser ut. Den stora nackdelen är förstas att det tar en viss tid att etablera ett politiskt alternativ som huvuddelen av väljarna är förtrogna med. Utrymmet för missuppfattningar är – som vi snart skall se – särskilt stor när valet endast ligger några månader bort.

Inom statsvetenskapliga teoribildningar om partiernas uppkomst och organisation finns en hävdvunnen förkärlek att ägna sig åt att klassificera partier. Frågan som gäcker partiforskarna är om junilistan kan betraktas som en helt ny typ av partibildning eller om partiet kvalar in i några av de etablerade partityperna. Det behöver knappast sägas att *alla* nya partier per definition är protestpartier. Alla idag etablerade partier har en gång tiden bildats på grund av att det funnits tillräcklig grogrund för protester mot den rådande samhällsordningen (Beyme 1985).

Junilistan påstås ibland uppvisa en del likheter med den mest ursprungliga typen av elitpartier som bilda-

Tabell 15

Väljarna betygsätter partiledarna i svenska Europaparlamentsval 1995-2004 (genomsnitt)

	1995	1999	2004	parti 2004								
				v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	
Gudrun Schyman (v)	+8	+12										
Lars Ohly (v)			-4	+17	+1	-13	-17	-21	-16	+4	-6	
Ingvar Carlsson (s)	+11											
Göran Persson (s)		-2	+5	+3	+29	-3	-5	-7	+1	-6	-3	
Birger Schlaug (mp)	+5	-1										
Marianne Samuelsson (mp)	-3											
Peter Eriksson (mp)			-1	+12	-0	-3	-13	-15	-6	+23	-2	
Maria Wetterstrand (mp)			+2	+15	+1	-3	+3	-10	-2	+28	-2	
Olof Johansson (c)	+2											
Lennart Daléus (c)		-4										
Maud Olofsson (c)			+5	-1	-6	+29	+8	+6	+18	+0	+1	
Maria Leissner (fp)	-8											
Lars Leijonborg (fp)		-5	-4	-15	-1	+4	+25	+15	+16	-6	+2	
Alf Svensson (kd)	-2	+12										
Göran Hägglund (kd)			-1	-11	-3	+4	-2	+4	+19	-3	-3	
Carl Bildt (m)	+3	+15										
Fredrik Reinfeldt (m)			+7	-14	+3	+16	+14	+32	+20	-10	+10	
Nils Lundgren (jl)			+6	+6	+1	+11	+1	+8	+9	+8	+21	

Kommentar: Popularitetssiffrorna i tabellen är genomsnitt för samtliga väljare 1995, 1999 och 2004 respektive de olika partiernas väljare 2004. Medeltalen har dividerats med 10 för att undvika decimaler i redovisningen.

des i parlamentarismens barnkammare – *kaderpartierna*. Men de tidiga kaderpartierna var i huvudsak inomparlamentariska och skapades av förmögna representanter som slöt sig samman i första hand för att skydda sina egna och varandras ekonomiska intressen. Motiven var ofta helt egoistiska och vilade knappast på någon önskan att representera grupper av medborgare. Före demokratin och den allmänna rösträttens införande var frågan om folkligt stöd irrelevant.

Är junilistan ett *populistparti*? Enligt gängse definitioner är ett populistparti ett parti som grundas av eliter inom andra områden än politiken och som oftast leds av karismatiska ledare. Man anser sig inte behöva ha medlemmar eftersom man gör anspråk på att ha etablerat ett slags direktkontakt med folket. Ett antietablissemangsbudskap är ett centralt inslag i partiideologin. Några medlemmar eller någon stor partiorganisation är inte nödvändigt eller önskvärt. Partiets ledning kan bestämma partiets ideologier och strategier utan stora inslag av interndemokrati (Widlund 2000; Jonasson 2004).

Junilistan delar många egenskaper med ett klassiskt populistparti. Partiet bildades av personer från den ekonomiska eliten. Huvudbudskapet vid den första presskonferensen den 11 februari var att man önskade representera de hittills orepresenterade och politiskt

hemlösa väljarna. Oviljan mot att bygga upp någon partiorganisation med betalande medlemmar finns redovisad i junilistans idéprogram. Finansieringen av satsningen inför Europaparlamentsvalet bestod i huvudsak av lån från privatpersoner och bidrag från den danska systerorganisationen *junibevegelsen*.

Junilistan har påståtts sakna den karismatiska ledare som ofta utmärker populistpartier. De "gamla gubbarna" Nils Lundgren och Lars Wohlin utmålades inte som några potentiella dragplåster för junilistan inför valet. Men hur var det med den saken, egentligen? I Europaparlamentsvalundersökningarna undersöks partiledarnas popularitet på en ogillar-gillarskala från -50 (ogillar starkt) till +50 (gillar starkt). Resultaten visar att junilistans ledare Nils Lundgren var lika populär bland samtliga väljare (+6) som mer etablerade partiers ledare (Maud Olofsson +5, Fredrik Reinfeldt +7, Göran Persson +5).¹⁰

10. Väljarnas kännedom om de olika partiledarna varierar avsevärt. Göran Persson (s) var den mest kände partiledaren och betygsattes av 97 procent av de som fick frågan. Efter Persson var Lars Leijonborg (fp) mest känd, 92 procent, följt av Maud Olofsson (c) 88 procent, Fredrik Reinfeldt (80 procent), Peter Eriksson (mp) 81 procent, Lars Ohly (76 procent), Maria Wetterstrand (mp) 75 procent, Nils Lundgren (jl) 61 procent, och Göran Hägglund (kd) 58 procent.

En annan indikator på att Lundgren var en klar tillgång för junilistan i samband med Europaparlamentsvalet är att han var den ende partiledare som hade ett positivt genomsnittsbetyg bland *samtliga* grupper av partiväljare (se tabell 15). Givetvis var hans popularitet störst bland de egna väljarna (+21), men fick alltså övervägande positiva betyg även från andra partiers väljare.

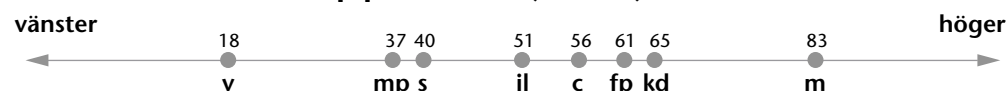
Som så många andra nya partier försökte junilistan undvika att låsa sig i frågan om huruvida partiets tyngdpunkt låg till vänster eller till höger i politiken. I själva verket var (som vanligt) en av huvudpoängerna med partiets politik att den inte gick att positionera i de traditionella strukturerna. Partiets främsta företrädare hade sina ideologiska rötter såväl till vänster (socialdemokraten Nils Lundgren) och till höger (f d riksbankschefen Lars Wohlin och Birgitta Swedenborg). Det gjorde det inte lättare för väljarna att på kort tid få grepp om junilistans ideologiska position längs den hemtama vänster-högerdimensionen.

Vänster-högerdimensionen är alltså den i särklass mest betydelsefulla konfliktdimensionen i svensk politik. I själva verket finns det inte något land där väljarnas vänster-högerideologier har en lika stark strukturerande kraft på partival som i Sverige (Holmberg & Oscarsson 2004). Den sanningen gäller inte enbart i samband med riksdagsvalen, utan också i frågor som rör EU. Konsekvensen är förstås att alla nya partibildningar är tvingade att på något sätt relatera sig till vänster-högerdimensionen.

Enligt Europaparlamentsvalundersökningen var osäkerheten om junilistans vänster-högerposition utbredd bland väljarna. Endast 61 procent av väljarna valde att placera ut junilistan på den etablerade skalan, vilket kan jämföras med motsvarande siffror för de etablerade partierna (91–93 procent). Många avstod alltså från att positionera partiet. Och av de intervjupersoner som valde att placera ut junilistan på vänster-höger-skalan föredrog mer än hälften att använda skalans mittpunkt (5). Genomsnittet för partiplaceringen blev 5,1 på den elvagrada skalan (se figur 2).

Figur 2

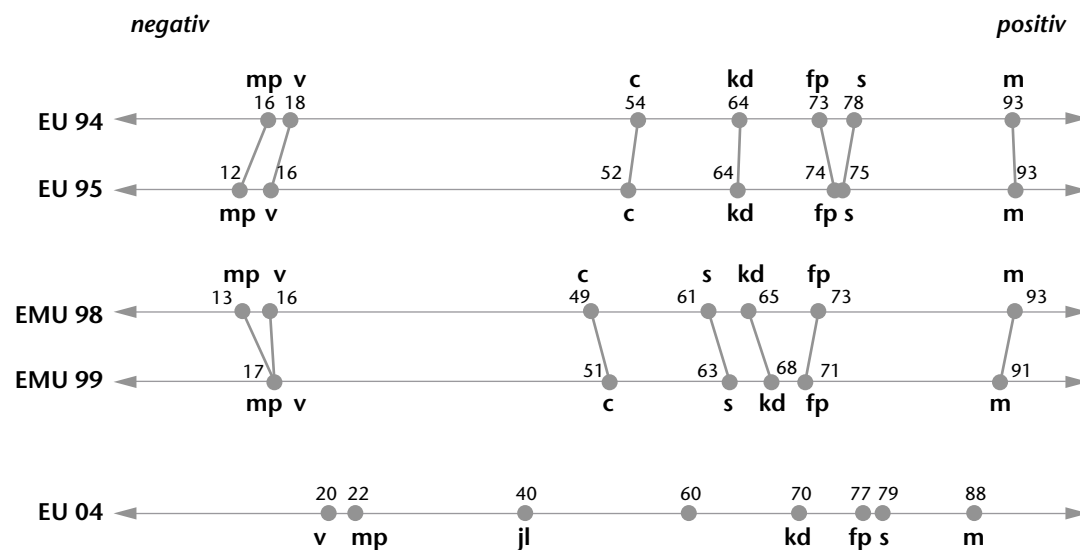
Väljarnas uppfattningar om partiernas vänster-högerpositioner i samband med 2004 års Europaparlamentsval (medeltal)

Kommentar. Frågan lyder: "Man brukar ju ibland tänka sig att partierna kan ordnas från vänster till höger efter politisk ställning. På det här kortet finns en skala. Jag skulle vilja att Du placerade de politiska partierna på skalan. Var någonstans på skalan skulle Du placera [...parti]?". Vänster-höger-skalan går från 0 "långt till vänster" och 10 "långt till höger" och med mittpunkten 5 "varken till vänster eller höger". Antalet svarande var omkring 1 200 personer för de etablerade partierna och 768 för junilistan.

Figur 3

Väljarnas uppfattningar om partiernas positioner längs EU/EMU-dimensionen i Sverige 1994-2004 (medeltal)

Kommentar: Frågan lyder: "På den här skalan vill vi att Du placerar ut de olika partierna efter deras ståndpunkter i frågan om det svenska medlemskapet i EU. Om Du inte känner till något eller några av partiernas ståndpunkter, säg bara till. Var någonstans på skalan skulle Du placera [...parti]?". Skalan går från 0 "mycket negativt till det svenska medlemskapet i EU" till 10 "mycket positivt till det svenska medlemskapet i EU". Andelen intervjupersoner som placerade ut junilistan på EU-skalans 11 skalsteg var 20, 7, 11, 9, 5, 18, 7, 9, 7, 3 respektive 4 procent (=100 procent).

Vänster-högerdimensionen i all ära. Men det var politiskt entreprenörskap längs *EU-dimensionen* som skulle vara junilistans starka kort. Partiets huvudbudskap – att man var för EU-medlemskapet men emot en fortsatt förskjutning av beslutsmakt från riksdagen till Bryssel – tycks dock ha uppfattats som en förvirrande nyansering av EU-ståndpunkter. Väljarna var högst ovilliga att placera ut junilistan längs EU-dimensionen (66 procent mot 88-94 procent för de etablerade partierna). Snittmässigt placerade väljarna junilistan i det hittills outnyttjade och enligt partikonkurrensteorierna fördelaktigt väljartäta området längs EU-dimensionen – tomrummet mellan nej-partierna (mp och v) och ja-partierna (c, kd, fp, s och m). Men bakom denna genomsnittsposition döljer sig en mycket stor förvirring. En femtedel av väljarna har placerat junilistan på det mest EU-kritiska ändpunkten av skalan (20 procent), och en nästan lika stor grupp placerade junilistan i mitten av skalan (18 procent).

Junilistans egna väljare hade samma genomsnittsuppfattning om partiets position (51) som väljarkåren i helhet. Men inte heller här rådde någon stor samsyn. En majoritet av junilistans egna väljare (55 procent) placerade partiet på den EU-medlemskapskritiska sidan av skalan trots att partiet var uttalat positivt till det svenska EU-medlemskapet. Inte mindre än en tredjedel av jl-väljarna (32 procent) valde att placera junilistan på skalans mest extrema punkt 0= ”mycket negativt till det svenska EU-medlemskapet”.

I Europaparlamentsvalundersökningen ingick också en helt öppen fråga om de olika partiernas inställning i frågan om ett fortsatt svenskt EU-medlemskap. Intervjupersonerna fick uppge vilket eller vilka partier som enligt deras uppfattning var för respektive emot medlemskapet. Frågan kan betraktas som en ren kunskapsfråga men också som en mätning av i vilken utsträckning och hur partiernas EU-politik uppfattas av väljarna på en viktig kärnpunkt (se tabell 16).

Socialdemokraterna, moderaterna och folkpartiet nämndes oftast som förespråkare av det svenska EU-medlemskapet (79, 75 respektive 68 procent). För andra

partier var väljarnas perceptioner av partiståndpunkter inte lika tydliga. Andelen som svarade att centerpartiet och kristdemokraterna var för ett fortsatt medlemskap var 51 respektive 56 procent. Och de vanligast förekommande svaren på frågan om vilka partier som var emot ett svenskt EU-medlemskap var vänsterpartiet (64 procent) och miljöpartiet (58 procent).

Resultaten bekräftar bilden av stor förvirring i väljarkåren beträffande junilistans inställning till ett fortsatt svenskt EU-medlemskap. Endast nio procent av de tillfrågade svarade spontant junilistan när de fick frågan om partiernas inställning. Och samtliga avgav det på papperet helt felaktiga svaret att junilistan var emot ett fortsatt medlemskap i EU.

Slutsatsen är att de annars så välorienterade svenska väljarna demonstrerade en anmärkningsvärd okunskap om junilistans inställning till det svenska EU-medlemskapet. Huvudorsaken är sannolikt att väljarna inte hade särskilt många veckor på sig att bekanta sig med det nya alternativet i svensk politik. En annan viktig förklaring var att mediebevakningen inte erbjöd samma rika utbud av valinformation som en normal riksdagsvalrörelse. En tredje slutsats är att det fortfarande inte är möjligt att nå fram med nyanserade budskap i den svenska EU-debatten. Men det finns sannolikt också socialpsykologiska orsaker till att så många väljare felaktigt uppfattade junilistan som ett extremt EU-medlemskapskritiskt parti; stora mått av *önsketänkande* kan ha fått många väljare att kanalisera sitt motstånd mot det svenska medlemskapet genom att rösta på ett parti som är positiva till det svenska medlemskapet – åsiktsröstning som bygger på inkorrekta perceptioner av partiståndpunkter är också åsiktsröstning.

Den intressanta frågan inställer sig om junilistan verkligen skulle ha haft samma framgångar om mediernas och partiernas valrörelseaktiviteter varit lika intensiva som vid ett första rangens riksdagsval. I vilken utsträckning bidrog den låga valtemperaturen till att ge junilistan ett så stort elektoralt genomslag? Vi har i det här sammanhanget inte möjlighet att söka svar

Tabell 16

Andel som uppgett vilka partier som är för respektive emot ett fortsatt svenskt medlemskap i EU (procent)

	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl
Parti(-er) som är för ett fortsatt svenskt medlemskap i EU	8	79	51	68	75	56	8	0
Parti(-er) som är emot ett fortsatt svenskt medlemskap i EU	64	2	9	2	1	4	58	9
Partiet ej nämnt	28	19	40	30	24	40	34	91
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: Frågorna lyder: ”Vilket eller vilka partier är enligt Din mening för ett fortsatt svenskt medlemskap i EU?” och ”Vilket eller vilka partier är enligt Din mening emot ett fortsatt svenskt medlemskap i EU?”. Antalet personer som fick frågan var 1 329.

på sådana frågor. Men frågeställningen ligger högt på agendan för den komparativa forskningen om hur valets karaktär får effekter på nya partiers möjligheter att nå framgång.

Svensk EU-debatt: Från ja eller nej till nyanserade ställningstaganden?

Vad bör Europaparlamentsvalen egentligen handla om? Hittills har den politiska debatten om EU-frågor varit en svartvit historia. Inte minst visar de hittillsvarande analyserna att det fortfarande är mycket svårt att kommunicera nyanserade ståndpunkter till väljarna – som till exempel att ställer man sig positiv till en viss utveckling av EU-samarbetet men negativ till andra. Till stora delar tycks svensk EU-debatt vara fastfrusen i en diskussion om medlemskapets vara eller inte vara. Den svenska EU-dimensionen kan om man så vill beskrivas som två läger (ja/nej) snarare än en kontinuerlig ideologisk dimension. En livlig debatt om vilket slags EU partierna vill verka för och vad partierna anser att Sverige bör använda EU-samarbetet till trängs alltjämt undan av frågan om själva medlemskapet. Frågan är om det finns några tecken på en utveckling av EU-dimensionen?

Svenska väljare har hunnit samla på sig ett decennium av erfarenheter av EU-medlemskapet. I figur 4 redovisas hur partiernas väljare utvärderar vad det svenska EU-medlemskapet hittills har inneburit för Sverige på en lång rad politikområden. Väljarna är övervägande kritiska. För åtta av tretton politikområden värderar väljarna utvecklingen negativt. Men det finns variationer mellan olika politikområden. Snittmässigt är väljarna övervägande positiva endast till utvecklingen av möjligheterna att påverka utvecklingen inom EU (26), företagens villkor (27), den militära säkerheten (28), och miljön (29). För övriga politikområden är svenskarna övervägande negativa till utvecklingen. Mest kritiskt ställer sig väljarna till utvecklingen när det gäller nationell självständighet (37), offentlig service (33), social välfärd (33) och flykting- och invandring (33).

Väljarnas bedömningar är i huvudsak strukturerade på samma sätt som partiernas positionstaganden längs EU-dimensionen brukar vara, alltså enligt rangordningen v-mp-jl-c-kd/s/fp-m. Enligt resultaten tenderar moderaternas och folkpartiets väljare att vara mest positiva till utvecklingen medan vänsterpartiets och miljöpartiets väljare är mest negativa.

Variationen mellan olika partiers väljare är dock högst begränsad. För de flesta politikområden är partipolitiseringsen mycket blygsam, ja närmast obefintlig. De politikområden där det idag finns störst skillnader i uppfattningar mellan partiernas väljare är på områdena nationell självständighet ($\eta^2=0.15$) följt av företagens villkor, militär säkerhet, jordbruk och miljö ($\eta^2=0.10$). Det handlar om svaga samband. Svenska väljare från olika partipolitiska läger är alltså i huvudsak överens i sina bedömningar av vad EU-medlemskapet hittills inneburit för Sverige: EU har varit bra för miljön, företagen och säkerheten, men dåligt för självständigheten och välfärden. Kritiken mot EU ser likartad ut bland alla partiers väljare. Det tycks vara en "allsvensk" kritisk hållning till den europeiska erfarenheten snarare än skilda bedömningar mellan partiernas väljare.

Den europeiska integrationen utövar ett starkt förändringstryck på den svenska flernivådemokratin. Frågan om på vilken politisk nivå olika frågor hör hemma är central i alla diskussioner om den europeiska unionens framtid. Över vad skall de nationella parlamenten bestämma själva, och över vad skall unionsmedlemmarna gemensamt styra? Det är om sådana saker vi tänker oss att ett Europaparlamentsval borde handla. I Europaparlamentsvalundersökningen 2004 frågade vi väljarna i vilken utsträckning de anser att besluten på olika politikområden bör beslutas uteslutande på nationell eller europeisk nivå (se figur 5).

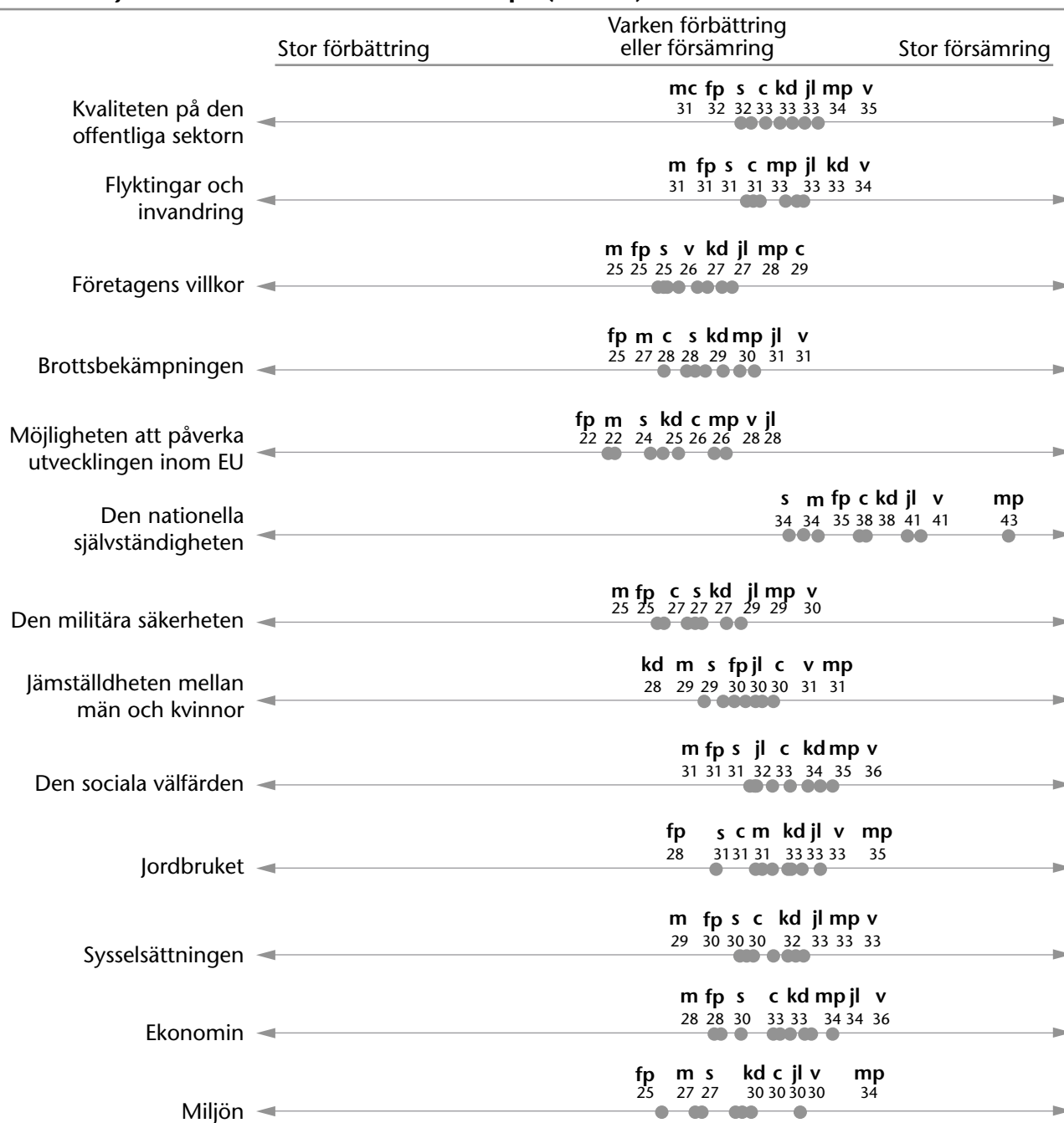
Motståndet mot att överlåta beslutsmyndighet till EU-nivån är utbredd bland svenska väljare. Tio av tolv politikområden får genomsnittliga värden som ligger nedanför den sjugradiga skalans mittpunkt (40). Väljarna önskar att frågor som rör arbetslöshetspolitiken (25), skattepolitik (26), välfärdspolitik (28) och jordbrukspolitik (29) beslutas på nationell nivå. De enda politikområden där väljarna anser att besluten bör fattas på EU-nivå är miljön (45) och brottsbekämpningen (42).

Inte heller här existerar någon stark partipolitiserings. Partiernas väljare skiljer sig mycket litet åt när det gäller åsikter om nivåfrågor. En variansanalys visar att de tre mest partiskiljande områdena är utbildningspolitiken ($\eta^2=0.15$), skattepolitiken och miljöpolitiken ($\eta^2=0.12$).

Vi konstaterar att på två sakområden som borde föranleda flitig debatt i en nationell valrörelse inför ett Europaparlamentsval – utvärderingar av EU:s politik på olika sakområden och EU:s beslutskompetens – är skillnaderna mellan våra politiska partier inte tillräckligt stora för att ge utslag i form av skilda uppfattningar bland partiernas väljare. Det är ett fattigdomsbevis

Figur 4

Partiernas väljare utvärderar det svenska EU-medlemskapet (medeltal)

Kommentar: Frågan lyder: "Vad anser Du att medlemskapet i EU hittills har inneburit för Sverige inom följande områden?". Svarsalternativen var "stor förbättring", "viss förbättring", "varken förbättring eller försämring", "viss försämring" och "stor försämring". I figuren används medeltal på en skala från 10 till 50 för att illustrera skillnader i väljarnas utvärderingar av det svenska EU-medlemskapet. I analysen ingår endast väljare (n=528).

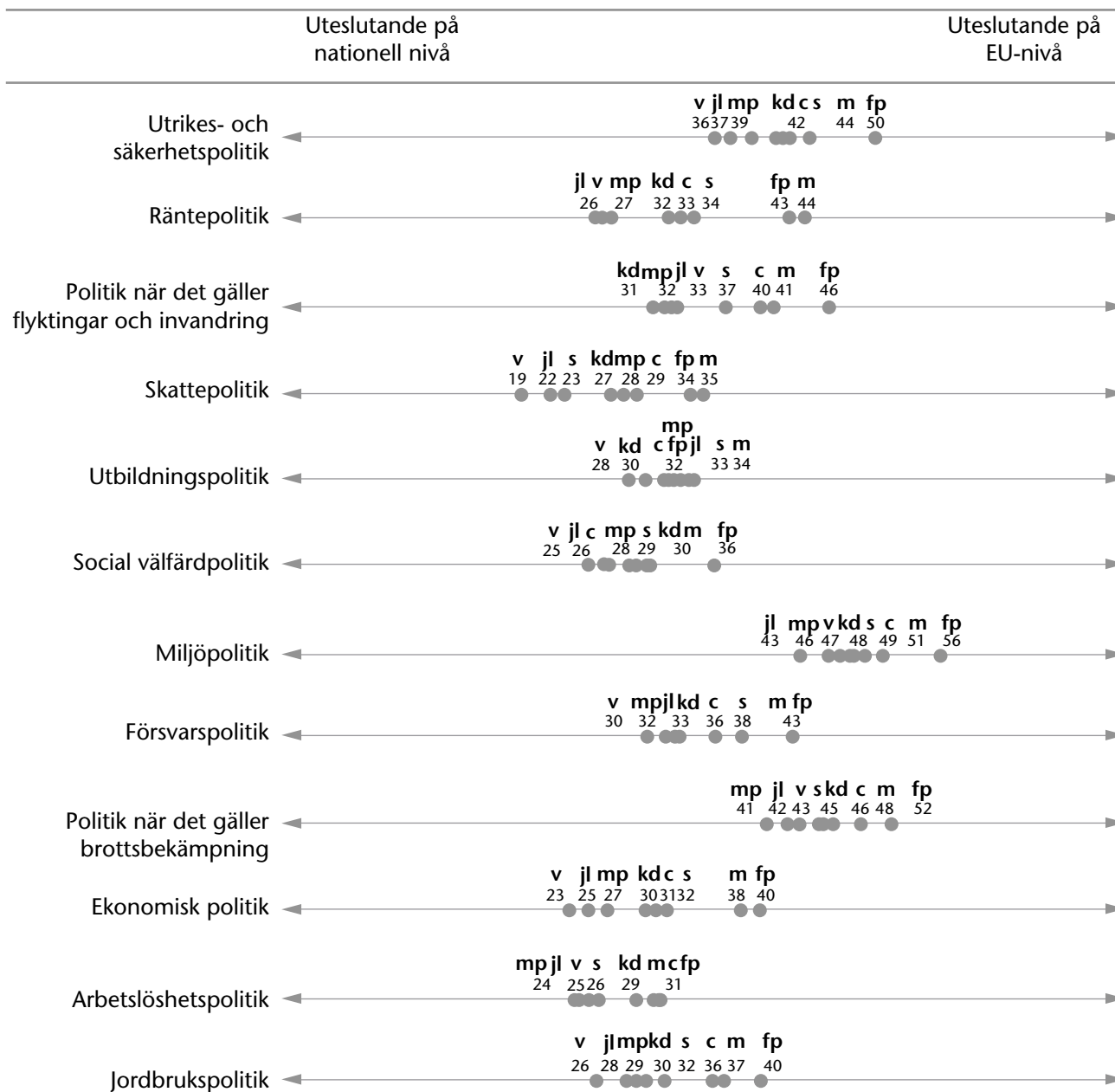
för svensk europadebatt. Det bekräftar bilden av en alltför jämt mycket utvecklade europapolitik hos de svenska partierna. En alternativ tolkning av resultaten är att det finns *en* gemensam icke-politiserad allsvensk ståndpunkt i frågor som rör vad vi vill ha EU till och vad som är unionens styrkor och svagheter.

Väljarnas sakfrågeåsikter

2004 års Europaparlamentsval genomfördes i en situation då svenska väljare sedan några år tillbaka varit övervägande positiva till det svenska medlemskapet – något som inte varit fallet vid de båda tidigare Europaparlamentsvalen 1995 och 1999. Men även om den skeptiska svenska europaopinionen blivit mindre skeptisk mot själva EU-medlemskapet finns kritiken

Figur 5

Väljarnas åsikter om EU:s beslutskompetens på olika politiska områden (medeltal)

Kommentar: Frågan om beslutskompetens lyder: "Enligt Din mening, i vilken utsträckning bör besluten inom följande områden fattas på nationell nivå respektive på EU-nivå?". Skalan som användes var sjugradig och gick från 1 "uteslutande på nationell nivå" till 7 "uteslutande på EU-nivå". I figuren används medeltal (som multiplicerats med 10 för att undvika decimaler i figuren) för att illustrera skillnader i partiväljarnas attityder om EU:s beslutskompetens. I analysen ingår endast väljare.

mot den europeiska integrationen kvar – inte minst manifesterat i form av nej:et till euron i folkomröstningen 2003 (Oscarsson & Holmberg 2004).

I Europaparlamentsvalundersökningen 2004 ställdes en lång rad frågor om sakfrågeståndpunkter varav åtta var direkt relaterade till EU (se tabell 17). De mest populära EU-förslagen bland den minoritet av medborgarna som deltog i valet var att EU bör ha en gemen-

sam utrikes- och säkerhetspolitik (balansmått +39) och att jordbruksstödet inom EU bör minska (+34). Attityderna till förslaget om ny grundlag för EU var också övervägande positivt bland väljarna (+16). För förslagen om att införa euron som valuta i Sverige och att Sverige bör fullt ut delta i EU:s försvarssamarbete saknades ett klart majoritetsförhållande (+3). Väljarna i Europaparlamentsvalet var övervägande negativa till förslagen att

Tabell 17

Väljarnas åsikter i politiska sakfrågor 2004 (balansmått)

	samtliga väljare		partival								eta	eta
			v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	04	02
Sverige bör utträda ur EU	-36	EU	+25	-52	-46	-89	-83	-31	+29	-5	.56	.38
Sverige bör införa euro som valuta (2002: medlem i EMU)	+3	EU	-65	+30	-8	+56	+62	-3	-49	-55	.54	.40
bedriva mer av sjukvården i privat regi	-8		-59	-52	+11	-25	+59	+30	-45	-13	.52	.50
sänka skatterna	+13		-56	-16	+31	+40	+74	+52	-25	+13	.49	.45
minska den offentliga sektorn	-18		-63	-43	-3	0	+43	+4	-69	-21	.46	.46
Sverige bör söka medlemskap i NATO	-40		-76	-55	-53	-2	+10	-29	-65	-67	.44	.38
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	+1		+43	-9	+34	+8	-57	+12	+66	-3	.43	.34
införa sex timmars arbetsdag	+5		+65	+25	-14	-16	-53	-19	+45	+11	.42	.32
Sverige skall delta fullt ut i EU:s försvarssamarbete	+3	EU	-56	+11	+19	+40	+49	-7	-44	-22	.42	
förslaget till ny grundlag för EU	+16	EU	-23	+32	+28	+49	+47	+9	-23	-10	.41	
minska inkomstskillnaderna i samhället	+54		+86	+73	+74	+33	+9	+63	+73	+54	.39	.30
satsa på ett miljövänligt samhälle	+18		+52	+13	+20	+10	-19	+48	+73	+8	.35	
ta emot färre flyktingar i Sverige	-19		-54	-27	-14	-43	+7	0	-49	+8	.30	
begränsa rätten till fri abort	-70		-89	-64	-54	-77	-88	+12	-85	-69	.32	.24
minska u-hjälpen	-53		-71	-53	-31	-71	-32	-67	-78	-46	.30	.25
EU bör ha en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik	+39	EU	+4	+34	+53	+74	+56	+47	+16	+41	.28	
öka arbetskraftsinvandringen till Sverige	+5		-9	-7	+12	+37	+29	-26	+10	-10	.27	.16
öka det ekonomiska stödet till glesbygden	+39		+54	+48	+74	+26	+13	+54	+45	+28	.26	.24
EU bör ej uppta fler länder som medlemmar i unionen	-9	EU	0	-16	+14	-31	-9	-24	-15	0		.23
återinföra strängare gränskontroller mellan EU-länder	+18	EU	+30	+10	+28	-24	+7	+43	+30	+1		.22
minska jordbruksstödet inom EU	+34	EU	+18	+34	+5	+43	+49	+34	+37	+32		.17

Kommentar: Opinionsbalansmättet beräknas genom att subtrahera andelen som svarat "mycket dåligt förslag" och "ganska dåligt förslag" från procentandelen som svarat "mycket bra förslag" eller "ganska bra förslag". Balansmättet kan teoretiskt variera mellan -100 (samtliga tycker förslaget är dåligt) till +100 (samtliga tycker förslaget är bra). I analysen ingår endast personer som röstade i Europaparlamentsvalet 2004. Antalet svars personer som ingår i analysen för samtliga väljare varierar mellan 519 och 525. Balansmätten för de olika partiernas väljare är beräknade på följande antal svars personer (min/max): vänsterpartiet (69/71), socialdemokraterna (111/113), centerpartiet (35/35), folkpartiet (51/51), moderaterna (106/106), kristdemokraterna (27/27), miljöpartiet (39/39) och junilistan (72/99).

EU skulle uppta fler medlemmar (-9) och klart negativa till förslaget om ett svenskt utträde ur unionen (-36).

Sakfrågorna i tabell 17 har rangordnats efter hur partiskiljande de var i samband med EUP-valet 2004. I samband med riksdagsvalen brukar listan toppas av en lång rad vänster-högerrelaterade sakfrågor som att sänka skatterna eller minska den offentliga sektorn (Holmberg & Oscarsson 2004). Men i samband med Europaparlamentsvalet 2004 placerade sig två EU-relaterade sakfrågor – om medlemskapet och om eurovalutan – i den absoluta toppen (eta=.56 respektive .54).

Den iakttagelsen har betydelse för den etablerade föreställningen om Europaparlamentsvalen som ett slags val där EU-relaterade frågor inte diskuteras utan trängs undan av nationella inrikespolitiska frågor. Resultaten antyder att det kanske inte är så enkelt i det svenska fallet. Det fanns alltså en lika stor variation mellan partiernas väljare i två EU-frågor som det fanns i de traditionstyngda frågor som relaterar till vänster-högerkonflikten. Å ena sidan talar det för att valet verkligen politiserade rätt politikområden (EU). Men å andra sidan handlade inte dessa båda starkt politiserade EU-frågor (utträde och euroanslutning) om saker som EU-parlamentet har på sitt bord. Det är alltså två

på papperet avgjorda politiska sakfrågor – om EU-medlemskapet och eurovalutan – som fortfarande sätter en stark prägel på svensk EU-debatt.

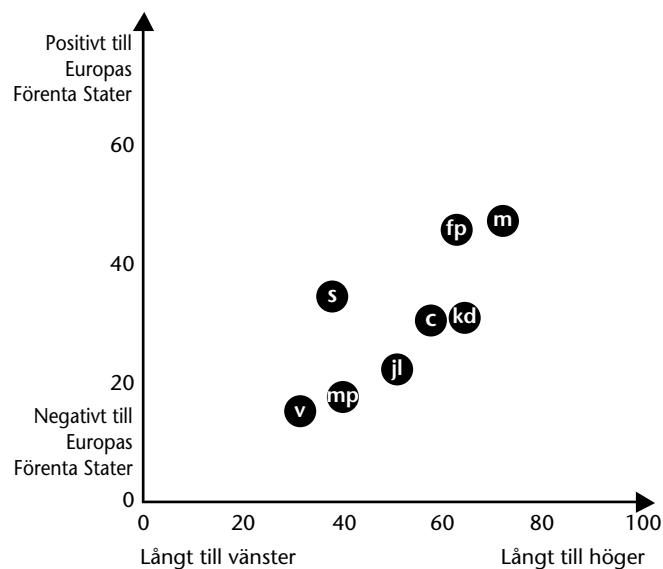
Alla EU-relaterade sakfrågor var inte lika partiskiljande. Försvarssamarbetet och den nya grundlagen var hyfsat partipolitiserad i 2004 års Europaparlamentsval (eta=.42 respektive .41) medan frågor om utvidgning, gränskontroller och jordbruksstöd inte var lika partiskiljande.

Väljarnas sakfrågeståndpunkterna som har med EU att göra formar en relativt väl sammanhållen åsiktsdimension 2004 (Cronbachs alfa=.77). I huvudsak orienterar sig alltså svenska väljare efter en sammanhållen EU-ideologi när de formar sina ståndpunkter i mer konkreta EU-sakfrågor. Låt vara att kärnan i väljarnas EU-ideologier fortfarande är framförallt attityder till det svenska medlemskapet och inställning till ett tänkt framtida Europas förenta stater. Det finns dock sakfrågeåsikter som spreter. De rör saker som inte varit lika flitigt diskuterade, t ex förslaget om EU:s nya grundlag (som presenterades veckan efter valet) eller ett återinförande av strängare gränskontroller (som var en av junilistanens mer konkreta ställningstaganden i idéprogrammet).

Partiernas väljares genomsnittliga positioner i en tvådimensionell rymd med vänster-högerdimensionen och EU-dimensionen visar tydligt att det finns ett starkt samband mellan vänster-högerideologi och inställning till ett framtida Europas förenta stater (se figur 6). Kritiken mot den europeiska integrationsprocessen kommer i huvudsak från den ideologiska vänstern. Sambandet brukar förklaras av att medborgare i väl utbyggda välfärdstater som Sverige associerar den europeiska integrationen med ett förändringstryck som riskerar att försämra möjligheterna att upprätthålla ambitiösa välfärdssystem.

Figur 6

Partiernas väljare positionerar sig längs vänster-högerdimensionen och längs EU-dimensionen (medeltal)

Kommentar: Partiernas genomsnittliga positioner längs vänster-högerdimensionen respektive EU-dimensionen var för vänsterpartiet (32,15), socialdemokraterna (38, 34), centerpartiet (58, 30), folkpartiet (63, 45), moderaterna (72, 47), kristdemokraterna (64, 31), miljöpartiet (40, 17), junielistan (49, 22). Korrelationen mellan vänster-högerpositioner och attityder till ett framtida Europas förenta stater är $r=.24$.

I Sverige har medborgarnas EU-kritik alltså kommit att partipolitiserats på ett sätt som i mycket stor utsträckning sammanfaller med vårt partisystems endimensionella vänster-högerstruktur. Sambandet mellan väljarnas ideologiska positioner längs vänster-högerdimensionen och EU-dimensionen har historiskt varit betydligt starkare i Sverige än i något av de andra EU-länderna (Holmberg m fl 2001). I vårt land har vänsterståndpunkter haft en stark tendens att gå i hand i hand med en EU-kritisk inställning. I andra EU-länder som t ex Belgien, Österrike och Storbritannien har sambandet varit omvänt: EU-kritiska ståndpunkter har varit vanligare bland högerväljare.

Resultaten från den europeiska valundersökningen 2004 visar dock att Sverige inte längre är unikt när det gäller sambandet mellan vänsterideologi och EU-kritiska attityder.¹¹ Korrelationen mellan vänster-högerideologi och alla slags EU-åsikter har legat stabilt omkring .30 under den tioårsperiod Sverige varit medlem i EU. Nyheten 2004 är att detta samband nu har försvagats något. EU-dimensionen kanske håller på att bryta sig loss från vänster-höger. En sådan utveckling kan hänga samman med junilistans framgångar i valet. För många borgerliga väljare med högerideologi har junielistan blivit ett sätt att kanalisera kritiska ståndpunkter i frågor som rör EU.

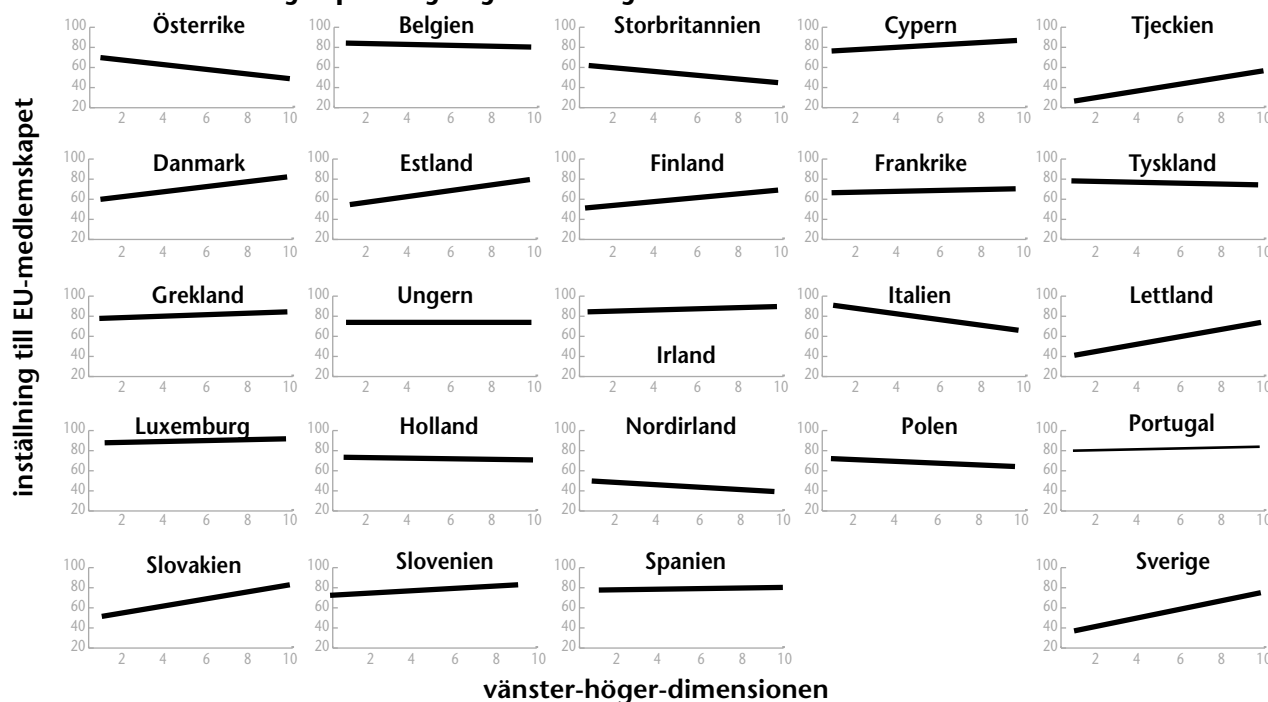
Sverige har alltså tappat sin tidigare position som det land där vänster-högerideologi hade starkast samband med attityder gentemot EU (se figur 7). I samband med 2004 års Europaparlamentsval var korrelationen mellan vänster-höger och inställning till EU-medlemskapet – mätt med en fråga om huruvida medlemskapet är bra eller dåligt – lägre än tidigare, $r=+.21$. Fortfarande kommer huvuddelen av kritiken mot EU-medlemskapet från personer som ideologiskt står till vänster i politiken. Och vår länderjämförelse visar att det finns en klar vänsterpolitiserad av EU-kritiska ståndpunkter även i Slovakien ($r=+.26$), Lettland (+.23), Tjeckien (+.19), Estland (+.19) och Cypern (+.16) – och samtliga dessa länder är intressant nog nya EU-medlemmar.

Sett över hela unionen är det enkla linjära sambandet mellan vänster-högerideologi och attityder gentemot EU alltså likt med noll. Att EU-skepticismen tenderar att komma från vänster i många av de nya medlemsländerna kan möjligen ha betydelse för unionsbyggets framtid på sikt. Samtidigt måste man komma ihåg att i de allra flesta länder finns en EU-kritik från både vänster och höger. Sambandet mellan ideologi och EU-attityder är i somliga länder linjärt, i andra kurvlinjärt. Frågan om EU:s framtida enande har politiserats mycket olika i olika länder. I Österrike,

11. De bivariata sambandet (Pearsons r) mellan vänster-högerideologi och attityder till ett fortsatt enande av unionen (en skala från 0=enandet har gått för långt till 10=enandet ska drivas på ytterligare) är följande: Italien (-.20), Storbritannien (-.17), Österrike (-.14), Nordirland (-.13), Belgien (-.09), Tyskland (-.09), Luxemburg (-.09), Spanien (-.05), Frankrike (-.02), Holland (-.02), Polen (-.00), Danmark (+.00), Ungern (+.02), Slovenien (+.04), Irland (+.06), Portugal (+.06), Grekland (+.08), Estland (+.14), Finland (+.15), Lettland (+.15), Sverige (+.18), Cypern (+.26), Tjeckien (+.29), och Slovakien (+.31). Negativa korrelationskoefficienter innebär att högerideologi tenderar att gå hand i hand med EU-kritiska attityder. Positiva korrelationskoefficienter innebär att vänsterideologi tenderar att gå hand i hand med EU-kritiska attityder.

Figur 7

Sambandet mellan ideologisk placering längs vänsterhögerdimensionen och EU-dimensionen i 23 EU-länder 2004

Kommentar: Frågan som ställdes om generell EU-attityd var följande: "Generellt sett, tycker Du att [landets] medlemskap i EU är bra, dåligt eller varken bra eller dåligt". I analysen har svarsalternativet "bra" kodats som 1, "dåligt" som 0 och "vet ej" som 0.5. Sambandens form illustreras i figuren med hjälp av en kvadratisk funktion. Värdena i figuren är predicerade värden för ändpunkterna, det vill säga för personer som står långt till vänster respektive långt till höger. I den europeiska valundersökningen 2004 användes en tiogradig vänster-höger skala från 1 till 10. De som placerade sig på 0-punkten på den svenska elvgradiga 0-10 skalan har kodats om till 1:or i analysen.

Storbritannien, Italien, Nordirland och Polen tenderar kritiken mot det egna landets EU-medlemskap att gå hand i hand med högerståndpunkter.

Väljarna förklarar sitt partival

En framgångsrik metod för att förklara väljarbeteende är att helt enkelt fråga väljarna varför de röstade som de gjorde. Väljarnas egna motiveringar kan ibland färgas av eftertänksfulla svar och tendenser att ge socialt önskvärda svar. Men för det mesta råder förvånansvärt stor samstämmighet mellan de subjektiva motiveringarna till partival och resultaten från mer "objektiva" analyser av väljarbeteende.

Tabell 18

Andel som svarar att olika röstningsskäl var "ett av de absolut viktigaste skälen" till partivalet i 1995, 1999 och 2004 års Europaparlamentsval (procent)

	EUP 1995	EUP 1999	EUP 2004
partiet har en bra politik i frågor jag tycker är viktiga	–	–	40
partiet har en bra politisk ideologi	–	–	34
partiet har en bra politik i EU-frågor	–	–	33
partiernas politik i EU-frågor	41	31	31
partiet har ett bra program inför framtiden	–	–	26
partiet har en bra politik i många inrikespolitiska frågor	–	–	22
jag brukar alltid rösta på partiet	–	–	22
partiernas insatser i svensk politik	19	19	20
kandidaterna på röstsedlarna	13	23	21
partiet har bra kandidater på valsedeln	–	–	21
partiet har en bra partiledare	–	–	17
gammal vana/lojalitet med mitt parti	10	10	16
jag känner mig som anhängare av partiet	–	–	14
partiet har varit övertygande under valkampanjen	–	–	13
partiets politik brukar vara till fördel för den yrkesgrupp jag tillhör	–	–	10

Kommentar: Vet inte-svar ingår inte i procentbasen. Endast röstande ingår i procentbasen (n omkring 800). Röstningsvariabeln är kontrollerad mot röstlängden.

Tabell 19

Andel som svarar att olika röstningsskäl var "ett av de absolut viktigaste skälen" till partival bland partiernas väljare 2004 (procent)

	samtliga	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl
partiet har en bra politik i frågor jag tycker är viktiga	40	32	30	22	36	48	47	63	48
partiet har en bra politisk ideologi	34	26	38	28	31	40	51	46	18
partiet har en bra politik i EU-frågor	33	36	23	31	38	29	26	35	53
partiernas politik i EU-frågor	31	36	25	29	29	28	28	42	54
partiet har ett bra program inför framtiden	26	18	22	21	24	36	43	26	22
partiet har en bra politik i många inrikespolitiska frågor	22	17	27	19	20	32	33	16	4
jag brukar alltid rösta på partiet	22	13	45	20	13	27	17	11	0
partiernas insatser i svensk politik	20	13	30	14	22	25	33	7	15
kandidaterna på röstsedlarna	21	47	12	33	21	15	61	11	16
partiet har bra kandidater på valsedeln	21	35	17	18	29	15	39	9	21
partiet har en bra partiledare	17	7	24	22	12	19	11	11	25
gammal vana/lojalitet med mitt parti	16	10	28	20	8	22	11	2	0
jag känner mig som anhängare av partiet	14	7	25	16	12	19	11	5	3
partiet har varit övertygande under valkampanjen	13	17	1	9	16	8	6	7	44
partiets politik brukar vara till fördel för den yrkesgrupp jag tillhör	10	6	20	16	6	12	0	0	2

Kommentar: Vet inte-svar ingår inte i procentbasen. Endast röstande ingår i procentbasen (n omkring 800). Röstningsvariabeln är kontrollerad mot röstlängden. Den högsta siffran för respektive skäl är fetmarkerad i tabellen.

I Europaparlamentsvalundersökningen 2004 ställde vi en intervjufråga om hur viktiga olika skäl var för valet av parti. Intervjupersonerna fick svara med hjälp av fyra svarsalternativ: "ett av de absolut viktigaste skälen", "ganska viktigt skäl", "inte särskilt viktigt skäl" och "inte alls viktigt skäl". De olika röstningsskälen vi frågat om är inspirerade från och har sina motsvarigheter i den internationella forskningen om väljarbeteende. I tabell 18 har de olika skälen till partival rangordnats efter väljarnas viktighetsbedömningar 2004.

I sedvanlig ordning bedömer svenska väljare ideologisk röstning och sakfrågeröstning som relativt sett viktigare än kandidatröstning och partiledarröstning. Något förvånande är att yrkesgruppsröstning – skälet att partiets politik brukar vara till fördel för den yrkesgrupp jag tillhör – kommer på en sista plats i rangordningen.

En analys av hur de olika partiernas väljare värderar olika röstningsskäl kan indirekt svara på frågan om varför de valde att rösta på de partier de gjorde i 2004 års Europaparlamentsval. Bland socialdemokraternas rekordfå väljare var det vanligaste röstningsskälet vaneröstning, det vill säga att man brukar rösta på partiet. S-väljare uppgav skälen anhängarskap, gammal vana och lojalitet i högre utsträckning än andra partiernas väljare.

Junilistan – valets stora vinnare – belönades för sin politik i EU-frågor, enligt de egna väljarna. En klar majoritet av junilistans väljare angav att partiets EU-politik varit ett av de viktigaste skälen till röstning. En fjärdedel av junilistans väljare (25 procent) uppgav

partiledaren Nils Lundgren som ett viktigt skäl till partival. Många av partiets väljare förklarade sitt partival med att junilistan varit övertygande under valkampanjen (44 procent). Resultaten bekräftar våra tidigare resultat att det var valrörelsen som gav junilistan valframgången.

Ett nationellt val om EU-medlemskapet

Valresultatet i det svenska Europaparlamentsvalet – och i synnerhet junilistans framgångar – kan i huvudsak förklaras av de svenska väljarnas åsikter i EU-relaterade sakfrågor, framför allt de frågor som rör vårt medlemskap. Våra analyser har visat att Europafrågorna var bland de mest partipolitiserade av alla sakfrågor i samband med valet och att EU-frågorna också hamnade högt på listan över väljarnas egna motiveringar till partivalet. Och fördjupade analyser av vilka ideologiska dimensioner som spelade roll för partivalet bekräftar att väljarnas ideologiska positionstaganden längs EU-dimensionen spelade en avgörande roll. Vi har också kunnat konstatera att åsiktssammanhållningen bland väljarna blivit större i sakfrågor som har med EU att göra, vilket är ett tydligt tecken på en allt starkare ideologisk EU-dimension. EU-dimensionen visar för första gången tecken att bli mer oberoende från den traditionella vänster-högerdimensionen. Tendensen att vänsterståndpunkter sammanfaller med EU-kritiska åsikter har blivit mindre tydlig.

Det står alltså klart att det svenska EUP-valet i stor utsträckning faktiskt handlade om det som det är

tänkt att det skall handla – nämligen om svensk europapolitik. I det här avseendet är de svenska EU-parlamentsvalen tämligen unika. Samtidigt visar resultaten tydligt att svensk europadebatt – på såväl elitnivå som massnivå – fortfarande inte handlar särskilt mycket om de frågor som Europaparlamentet har att behandla under den kommande mandatperioden. Väljarbeteendet kan inte tydligt knytas till de nationella partiernas mer genomgripande visioner för svenskt Europasamarbete. Väljarnas förvirrade reaktioner på junilistans uppstigning på den politiska stjärnhimlen visar att EU-debatten inte kommit särskilt mycket längre än till diskussioner om det svenska EU-medlemskapets vara eller inte vara. En majoritet av junilistans egna väljare tycks ha åsiktsröstat på ett parti som man felaktigt trodde var motståndare till det svenska EU-medlemskapet.

Junilistans framgångar i juni 2004 skickade i huvudsak samma signaler till de etablerade politiska partierna som folkomröstningen om euron 2003 gjort tio månader tidigare. Junilistan och dess företrädare lyckades på kort tid etablera ett förtroendekapital bland väljarna och effektivt appellera till samma väljarmarknad som fällde avgörandet i eurofolkomröstningen. Nästa möjlighet för de etablerade partierna att ta revansch på junilistan är i nästa Europaparlamentsval 2009. För att undvika ytterligare en stjärnsmäll finns två vägar att gå för förlorarpartierna i 2004 års EUP-val: att antingen aktivt anpassa sin europapolitik till den befintliga väljarmarknaden eller att genom opinionsbildning söka förändra förutsättningarna på väljarmarknaden genom att utveckla, förädla, nyansera och internt förankra den egna europapolitiken.

Socioekonomiska skiljelinjer

En av väljarforskningens mest klassiska förklaringsmodeller – den sociologiska modellen – håller långsamt på att bli mindre relevant. Åtminstone i västvärlden där vi har längre mätserier och kan följa utvecklingen över de senaste trettio-fyrtio åren. Den gamla sanningen, som aldrig var mer än en halv-sanning, att människors sociala vara bestämmer det politiska röstandet, har blivit allt mindre sann. Grupptillhörigheter och socioekonomiska omständigheter strukturerar inte lika mycket väljarnas röstande idag som tidigare under 1950- och 1960-talen. Klassröstningen, som hittills varit kärnan i den sociologiska modellen i västvärlden, har minskat över hela den industrialiserade världen (Oskarson 2005).

Helt uträknad är dock inte den sociologiska modellen. Alla samband minskar inte över tid. När det exempelvis gäller ålder, kön och anställningssektor (offentlig/privat) kan vi tvärtom se vissa tecken på ökande samband i Sverige. Och klassröstningens nedgång har bromsats upp något under senare år (Holmberg och Oscarsson 2004).

Den sociologiska modellens operativa motor är egenintresset. Sambandet mellan social grupptillhörighet och röstning uppkommer enligt modellen genom tre olika processer – en politisk, en psykologisk och en sociologisk (Holmberg 2000). Den politiska processen innebär att olika sociala gruppers intressen politiseras

av de politiska partierna. Partierna preciserar ståndpunkter och formulerar program som representerar olika gruppers intressen. Den psykologiska processen utspelar sig sedan på individnivå och innebär att väljarna försöker vara rationella och stödja partier som företräder deras dominerande socioekonomiska egenintresse.

Den sociologiska processen återfinns också på individnivå och kan betraktas som ett slags komplement eller alternativ till den psykologiska processen. Den sociologiska processen förutsätter dock inte att människorna medvetet väljer parti utifrån sina egenintressen. Ett samband mellan social tillhörighet och röstning kan uppstå ändå. Orsaken till det är att väljare från olika socioekonomiska grupper inte bara har delvis olika intressen. De har också en tendens att leva och umgås i olika miljöer. Och sammanhållna miljöer tenderar att ge upphov till samhörighetskänslor och politiska vanor som influerar hur man röstar. Grupptillhörigheter kan med andra ord utöva ett tryck som gör att människor väljer parti efter sitt sociala egenintresse utan att alltid vara helt medveten om det. Ett dylikt partival är alltså inte alltid medvetet rationellt ur individens synpunkt, men utfallet blir ändå rationellt sett utifrån en sociologisk modell. Socioekonomiskt sett röstar väljarna "rätt" utan att veta om det. De ger sin röst till partier som företräder deras sociala egenintresse.

Det statsvetenskapligt centrala i den sociologiska modellen är förekomsten av olika sociala grupper som omfattar delvis olika åsikter/intressen och som företräds av olika partier. Det gör det möjligt för väljarna att kanalisera sociala önskingar via röstsedeln i enlighet med den particentrerade demokratimodellen. Klasskampen kan utkämpas vid valurnorna.

Idealt sett säger alltså en studie av sambandet mellan olika sociala tillhörigheter och partival någonting om vilka motsättningar som finns i ett samhälle, i vad mån de skilda intressena politiserats och om människor förmår kanalisera sina sociala egenintressen på valdagen.

Att den sociologiska modellen fungerar i nationella val råder ingen tvekan om, även om relevansen minskat något. Frågan är hur modellen fungerar i Europaparlamentsval. Manifesteras människors sociala vara även när de röstar fram kandidater till EU-parlamentet? Om det är så kan det tolkas på två olika sätt. Antingen så att EU-politiken och partiernas positioneringar i EU-frågor är relaterade till väljarnas sociala tillhörighet och egenintresse. EU är exempelvis kopplat till olika klass-, köns- eller regionsintressen och det är människorna medvetna om och tar hänsyn till det när de röstar. Eller så slentrianröstar många väljare utifrån gammal vana eller utifrån inrikespolitiska stridsfrågor och vi får ett gammalt igenkännbart socialt mönster även i EUP-röstningen.

I Sveriges två första Europaparlamentsval 1995 och 1999 återfann vi i de flesta fall de välkända socioekonomiska röstmönstren. Men med vissa smärre avvikelser som kan tolkas som att väljarnas EU-åsikter spelat en självständig roll för partivalet. Det vill säga att röstandet inte bara påverkades av slentrian och inrikespolitik. Det innehöll en dos EU-åsikter också.

När vi nu skall studera sambandet mellan olika socioekonomiska faktorer och röstningen i Sveriges tredje EUP-val skall vi alltså inte förvänta oss några drastiskt avvikande resultat från det gamla välkända. Grundtipset är att vi kommer att känna igen oss mycket väl. Hypotesen är att röstningen i Europaparlamentsval struktureras av sociala faktorer i ungefär samma utsträckning och i samma konfigurationer som röstningen i nationella riksdagsval. EUP-val är inte några självständiga och annorlunda val än riksdagsval. De har ännu inte hunnit växa ur riksdagsvalens skugga. De övernationella EUP-valen är än så länge endast andra rangens val; bleka kopior av de nationella parlamentsvalen.

Kön och ålder

Könsskillnader i röstningen har tenderat att vara något större i Europaparlamentsval än i riksdagsval. Ett användbart mått på styrkan i könsröstningen är om vi summerar procentskillnaderna i kvinnors och mäns röstande för de olika partierna. De adderade procentdifferenserna för de sju större partierna ger följande resultat för riksdagsvalen 1994, 1998 och 2002, 20, 25 respektive 11. Motsvarande procentskillnader för EUP-valen 1995, 1999 och 2004 är 22, 24 och 17; genomsnittligt något högre siffror än för de senaste riksdagsvalen, men inte mycket.¹² Åsikter i EU-frågor kan dock vara en faktor bakom den något starkare könspolariseringen i EUP-valen. Kvinnor är mer negativa till både EU och euron än män. Svensk politikens nya konfliktlinje - EU-dimensionen - skiljer inte bara partierna åt. Den separerar också män och kvinnor.

12. Junilistan är medräknad i resultaten för valet 2004.

Tabell 20

Kön, ålder, bostadsort och partival 2004 (procent)

	partival 2004										summa procent	antal personer	val-deltagande
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr				
Kön													
kvinna	14	23	9	7	11	4	17	13	2		100	381	38
man	11	25	5	6	12	5	22	13	1		100	390	37
Ålder													
18-30	19	18	13	4	14	4	14	13	1		100	105	28
31-60	14	22	8	6	13	5	18	12	2		100	416	34
61-80	8	29	3	9	7	5	23	15	1		100	250	54
Bostadsort													
landsbygd	15	16	8	19	6	8	15	11	2		100	135	35
tätort	14	28	5	7	8	4	15	16	3		100	149	35
stad	13	27	6	3	12	4	22	12	1		100	357	38
storstad	10	17	13	4	17	2	23	14	0		100	126	44

Kommentar: Resultaten för andelen röstande har nedjusterats.

I EUP-valet 2004 känner vi igen det könsmönster i röstningen vi sett under senare år (se tabell 20). Socialdemokrater och moderater är starkast bland män medan vänsterpartiet och miljöpartiet har flest väljare bland kvinnor. För övriga partier, inklusive junilistan, är könsskillnaderna små i partivalet.

När det gäller ålder känner vi också igen senare års röstningsmönster i EUP-valet 2004. Precis som i riksdagsvalen tenderar v och mp att vara starkast bland unga väljare medan framförallt s och c har mest stöd bland äldre. Även moderaterna fick 2004 sitt starkaste stöd bland äldre väljare. Det är dock ett mönster vi inte har sett i de senaste riksdagsvalen. Resultaten för junilistan uppvisar ett något starkare stöd bland äldre än bland yngre. Åldersgruppernas partiröstning 2004 är inte överraskande med tanke på att mest negativa åsikter om EU, euron och ett EU som ett Europas förenta stater återfinns bland unga människor medan äldre är mer positiva. Ett sådant åldersmönster fanns 1994 i folkomröstningen, liksom 2003 i euro-omröstningen, och det återfinns också i våra opinionsmätningar i samband med EUP-valet 2004. Unga är något mer EU-kritiska än äldre. EU-attityder kan med andra ord ligga bakom delar av det åldersmönster vi ser i partivalet 2004. Junilistans stöd i olika åldersgrupper avviker dock från mönstret i och med att listan fick flest röster bland äldre väljare.

Stad-land

En av de riktigt gamla klassiska skiljelinjerna i svensk politik har fått förnyad näring av EU-diskussionerna. Det gäller motsättningen mellan landsbygd och stad. Människor på landet är klart mer negativa till EU-medlemskapet och det mesta som är associerat med unionen än människor i storstäderna. Det syntes tydligt i folkomröstningarna 1994 och 2003 men också i EUP-valen 1995 och 1999, framförallt när det gäller stödet till mp som var klart större på landsbygden än i storstäderna.

Bilden är inte lika entydig i EUP-valet 2004. Miljöpartiet fick exempelvis inte mest stöd på landsbygden 2004. Röstandelen var större i storstäderna, som den också var i riksdagsvalet 2002. När det gäller vänsterpartiet fick man dock ett starkare stöd på landet än i storstäderna i EUP-valet, tvärt emot hur det brukar se ut i riksdagsval. Övriga riksdagspartier fick det röststöd i EUP-valet 2004 som vi brukar se i samband med riksdagsval med mest stöd på landsbygden för c och kd, mest stöd i storstäderna för fp och m, och mest stöd

i tätorter och mindre städer för s. Junilistan uppvisar ett förhållandevis jämnt röststöd oberoende av boendeort.

Stad-landskiljelinjens röstmönster 2004 avslöjar alltså inte ett lika tydligt avtryck av åsikterna i EU/EMU-frågor som valen 1995 och 1999. De mest EU/EMU-kritiska partierna 2004 – v, mp, c och jl – fick 53 procent av rösterna på landsbygden mot 41 procent i storstäderna; ett visst samband men inte ett direkt starkt samband. I EUP-valet 1999 fick v, mp och c 57 procent på landsbygden mot endast 21 procent i storstäderna; ett mycket tydligare samband.

Yrke och klass

En annan gammal konfliktlinje i svensk politik – klasskampen – har också visat sig ha en påtaglig relevans i EU-sammanhang. Arbetare har ända sedan folkomröstningen 1994 varit klart mer negativa till EU/EMU än framförallt högre tjänstemän och företagare. I folkomröstningen om valutan 2003 röstade t ex 68 procent av industriarbetarna nej till euron medan 66 respektive 53 procent av högre tjänstemän och småföretagare röstade ja (Oscarsson och Holmberg 2004). EUP-valet 2004 bröt inte mönstret. Kopplingen mellan klass och partival var stark, precis som i riksdagsvalen, även om sambandet var något svagare än i de tidigare EUP-valen. Klassröstningen minskar långsamt i EUP-valen, på samma sätt som i valen till riksdagen.

Resultaten i tabell 21 bjuder därför inte på några större nyheter när det gäller hur olika yrkesgrupper röstade 2004. Det mesta känns igen från tidigare.

Vänsterpartiet fick mest stöd av studerande och arbetslösa, socialdemokraterna av industriarbetare och LO-medlemmar, centerpartiet av jordbrukare, folkpartiet av studerande och SACO-medlemmar och moderaterna av högre tjänstemän och småföretagare. Kristdemokraterna och miljöpartiet hade ett någorlunda jämnt stöd från de flesta yrkesgrupper. Detsamma gäller junilistan som dock, om vi skall urskilja några grupper med extra starkt stöd, enligt våra resultat fick mest röster bland arbetslösa och LO-medlemmar.¹³

13. I SVT:s Vallokalsundersökning 2004 röstar arbetslösa inte mer på junilistan än förvärvsarbetande (13 mot 15 procent). I Vallokalsundersökningen (Valu) är inte heller den fakliga tillhörigheten lika starkt kopplad till partivalet 2004 som är fallet i vår valundersökning. Enligt Valu 2004 röstade 16 procent av LO-medlemmar på junilistan jämfört med 18 procent bland TCO-are och 13 procent bland SACO-medlemmar (Hernborn, Holmberg och Näsman 2005).

Tabell 21

Yrke, utbildning, facklig tillhörighet och partival 2004 (procent)

	partival 2004									summa procent	antal pers	val- delt
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr			
Förvärvsarbete												
förvärvsarbetande	13	20	11	7	10	5	19	14	1	100	375	35
arbetslös	32	12	0	8	12	4	4	20	8	100	25	26
Yrkesgrupp												
industriarbetare	19	45	10	0	7	3	3	7	6	100	31	22
övrig arbetare	12	27	6	11	3	9	11	19	2	100	91	29
lägre tjänstemän	18	25	5	5	13	2	14	15	3	100	60	33
mellantjänstemän	16	22	10	6	11	6	15	13	1	100	184	44
högre tjänstemän	6	18	6	6	11	3	36	13	1	100	140	58
småföretagare	11	11	11	6	6	5	36	14	0	100	36	34
jordbrukare	0	10	0	50	10	0	20	10	0	100	10	45
studerande	23	6	6	3	26	11	17	8	0	100	35	35
Fack												
LO	19	36	7	3	4	2	7	19	3	100	117	26
TCO	21	20	10	7	10	3	12	16	1	100	135	39
SACO	13	20	9	4	17	2	27	6	2	100	86	60
Utbildning												
låg	8	45	5	8	2	5	10	15	2	100	88	35
mellan	15	24	5	8	9	7	15	15	2	100	229	29
hög	14	12	11	5	15	3	28	11	1	100	267	53
Sektor												
offentlig	18	25	7	7	10	5	14	13	1	100	246	42
privat	10	19	9	7	10	5	25	13	2	100	330	36

Kommentar: Resultaten för yrkesgrupp omfattar även personer som ej förvärvsarbetar. Pensionärer har förts till sin tidigare yrkesgrupp. Gifta och sammanboende kvinnor som ej förvärvsarbetar har klassificerats efter makens yrkesgrupp. Resultaten för facklig tillhörighet och sektor omfattar dock enbart förvärvsarbetande. Hög utbildning inkluderar alla med minst påbörjad högskoleutbildning. Låg utbildning omfattar personer med enbart obligatorisk utbildning (folkskola, grundskola, plus en kort yrkesskola). Intervjupersonerna har själv fått ange vilken sektor de arbetar i. Andelen röstande är nedjusterad.

Något speciellt genomslag av EU-attityder är inte lätt att identifiera i dessa resultat. Sambanden ser i allt väsentligt likadana ut i ett vanligt riksdagsval. EU-aspekten har potentiellt haft en klart mer påtaglig effekt när det gäller valdeltagandet. Andelen personer som gick och röstade 2004 var endast 22 procent bland EU-kritiska industriarbetare mot hela 58 procent bland mer EU-positiva högre tjänstemän. Deltagarklyftan var lika stor fackligt sett. Bland LO:s medlemmar röstade endast 26 procent mot 60 procent bland SACO-medlemmar. Skillnaderna är större än motsvarande deltagandefskillnader i riksdagsvalen. I riksdagsvalet 2002 deltog 68 procent av industriarbetarna mot 91 procent bland högre tjänstemän, en skillnad på 23 procentenheter jämfört med en skillnad på 26 procent i EUP-valet. När det gäller fackmedlemskap röstade LO-folket till 71 procent 2002 mot 93 procent bland SACO-anslutna, en skillnad på 22 procent jämfört med 34 procent i EUP-valet.

Många arbetare var utsatta för korstryck i EUP-valet. Deras partisympati med socialdemokraterna drog åt ett håll (=gå och rösta på s), samtidigt som deras EU-åsiikt drog åt ett annat (=rösta på ett EU-kritiskt parti).

Lösningen på denna konflikt mellan *loyalty* och *voice* blev *exit* för många. Det vill säga att de satt hemma och avstod från att rösta. Bland arbetare som röstade socialdemokratiskt 2002 blev valdeltagandet 34 procent om de var positiva till det svenska EU-medlemskapet och 27 procent om de var negativa. EU-frågan fick effekter på valdeltagandet och det märks tydligast hos grupper med mest positiva respektive negativa inställningar till unionen (Hedberg 2005).

Socioekonomisk tillhörighet och röstning i EUP-val

Resultaten hittills har med enfaset visat att det finns ett mycket klart samband mellan människors sociala grupptillhörighet och partival i Europaparlamentsval. Och kopplingarna är ofta minst lika starka som motsvarande samband vid riksdagsvalen. Ett sätt att sammanfattande demonstrera hur graden av samband ser ut återfinns i tabell 22. Vi har valt att redovisa de bivariata sambanden mellan ett 10-tal olika sociala variabler och partivalet i EUP-valen 1995, 1999 och 2004. En jämförelse görs också med motsvarande resultat i de senaste riksdagsvalen. Det sambandsmått som

används är Cramers V som antar värdet 0 om det inte finns någon skillnad mellan hur olika grupper röstar (t ex mellan kvinnor och män). Ju mer olika skilda grupper röstar desto högre blir sedan V-värdet med 1,0 som maxsiffra.

Tabell 22

Sambandet mellan socioekonomisk tillhörighet och parti-val i EUP-valen 1995, 1999 och 2004 (Cramers V)

Socioekonomisk grupp	1995	1999	2004	genomsnitt tre EUP-val	genomsnitt tre riksdagsval
Klass (2 kategorier)	.27	.26	.22	.25	.30
Yrkesgrupp (7 kategorier)	.21	.21	.19	.20	.20
Fack (6 kategorier)	.22	.27	.24	.24	.20
Utbildningsnivå (3 kategorier)	.24	.27	.26	.26	.21
Egen inkomst (5 kategorier)	.16	.16	.16	.16	.14
Sektor (2 kategorier)	.16	.16	.17	.16	.14
Stad-land (4 kategorier)	.18	.24	.19	.20	.15
Region (8 kategorier)	.13	.14	.15	.14	.10
Kyrkogång (4 kategorier)	.22	.22	.29	.24	.19
Ålder (7 kategorier)	.16	.12	.15	.14	.10
Kön (2 kategorier)	.14	.16	.10	.13	.12
Civilstånd (4 kategorier)	.13	.10	.12	.12	.09

Kommentar: Resultaten bygger på valundersökningar vid EUP-valen 1995, 1999 och 2004. Det valda sambandsmättet, Cramers V, visar den statistiska samvariationen mellan olika gruppindelningar och partivalet. Mättet visar hur stor relevans för partivalet olika indelningar har. Om det inte hade funnits några skillnader alls mellan olika gruppers röstning hade sambandet varit 0. Ju högre Cramers V-mått, desto mer relevant är den sociala stratifieringen. Genomsnittet för riksdagsvalen gäller för valen 1994, 1998 och 2002. Följande kategorier har använts: Ålder: (18-21, 22-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, 70+), Kön: (man, kvinna), Utbildning: (låg, medel, hög) där kategorin hög utbildning har reserverats för högskole/universitetsexamen, Civilstånd: (ensamstående, sammanboende/gift, änka/änkling), Kyrkogång: (uppgiven kyrkogångsfrekvens; svarsalternativen mer specificerade 2004), Yrke: (industriarbetare, övriga arbetare, lägre tjänstemän, mellan tjänstemän, högre tjänstemän, företagare, jordbrukare), Klass: (arbetarklass, medelklass, studenter borttagna ur analysen), Fackförening: (ej fackansluten förvärvsarbete, LO, TCO, SACO, arbetsgivarförening, övrig sammanslutning), Inkomst: (indelad i fem percentiler 15-20-30-20-15), Stad-land: (ren landsbygd, mindre tätort, större tätort, Sthlm+Gbg+Malmö), Sektor: (offentlig sektor, privat sektor), Region (Stockholm, Östra Mellansverige, Småland med öarna, Sydsverige, Västsverige, Norra Mellansverige, Mellersta Norrland, Övre Norrland).

Tre huvudslutsatser kan dras av resultaten. För det första, utfallen ser ungefär likadana ut i samtliga tre EUP-val, med ett visst undantag för klassröstningen som har minskat något om vi jämför valet 1995 med valet 2004. Men huvudmönstret är stabilt. Sambandet mellan social struktur och röstning i EUP-val har inte ändrats under tioårsperioden 1995-2004 när Sverige långsamt har vuxit in i rollen som EU-medlem. De socioekonomiska konflikter som manifesterades i röstningen i det första EUP-valet finns fortfarande kvar i huvudsak oförändrade år 2004. Någon läkningsprocess kan inte iaktas, men heller inte några fördjupningar av tidigare sår.

Slutsats nummer två är att det i allt väsentligt är samma sociala omständigheter som är starkt respektive svagt relaterade till röstningen i EUP-valen som i riksdagsvalen. En rangordning av gruppvariablerna ser ungefär likadan ut i båda fallen. Starkast samband uppvisar klass- och utbildningsfaktorerna, följda av kyrkogång och skiljelinjen stad-land och med de demografiska variablerna tillsammans med region och sektor i botten.¹⁴ Den socioekonomiska kamp som utkämpas via valurnorna i riksdagsvalen utkämpas också på valdagen när EU-parlamentariker skall väljas.

Slutsats nummer tre är att även om den socioekonomiska kampen är densamma i de båda fallen är den oftast tydligare och skarpare i EUP-valen än i riksdagsvalen. Sambanden mellan social grupptillhörighet och partival tenderar i samtliga fall utom två att vara starkare i Europaparlamentsvalen än i valen till riksdagen. De två undantagen har signifikativt nog att göra med klass och yrke, de sociala fenomen som en gång tiden var med och konstituerade det svenska partisystemet och gav stadga åt vår traditionella vänster-högerdimension. När det gäller framförallt klasstillhörigheten är alltså kopplingen till partivalet starkare i riksdagsvalen än i EUP-valen. Klasskampen via valurnan är fortfarande starkare i val till riksdagen än i val till parlamentet i Bryssel. När det däremot gäller övriga kamper – könskampen, generationskampen, regionala och religiösa motsättningar och kampen mellan landsbygd och storstad – utkämpas de mer påtagligt vart femte år i valen till EU-parlamentet.

När vi konstaterar att EUP-valen oftast ger upphov till större sociala klyftor i röstandet än riksdagsvalen skall man inte glömma det låga valdeltagandet i Europaparlamentsvalen. De större klyftor som kan iaktas i EUP-valen återfinns bland den minoritet om 35-40 procent som deltar i valen. Vilket dock inte innebär – som en slags kompensation – att valdeltagandeklyftorna mellan olika sociala grupper skulle vara mindre i EUP-val än i riksdagsval. Det är snarare tvärtom i de flesta fall. Skillnaderna i valdeltagande är oftast större mellan olika grupper i Europaparlamentsval än i val till riksdagen. EUP-val ger alltså i alla avseenden upphov till större sociala skillnader i röstningen än de normala riksdagsvalen. Svenska samhällets potentiella grupp-

14. Det relativt höga V-värdet för kyrkogång 2004 kan vara orsakat av att svarsalternativen för intervjufrågan om kyrkogång var något annorlunda utformade än i studierna 1995 och 1999. Det höga V-värdet för stad-landvariabeln 1999 har dock ingen mättningsförklaring. Det speglar en extra stor stad-landpolarisering i det valet.

konflikter syns generellt sett något tydligare när vi väljer till Bryssel än när vi väljer till Stockholm, undantagandes klasskampen som fortfarande är mest påtaglig när vi väljer nationellt.

Hur ser det ut i övriga EU?

Frågan är hur typiska de svenska resultaten är i jämförelse med övriga EU-länder. Är den sociala struktureringen av EUP-valen ovanligt stark eller ovanligt svag i Sverige? Tidigare kunskap på området är mycket bristfällig. Utifrån tidigare forskning kan vi eventuellt förvänta oss att klassröstningen är jämförelsevis stark i Sverige och att den religiösa röstningen hamnar något lägre i internationell jämförelse.

Det komparativa projektet *European Election Study 2004*, som omfattar ett tjugotal EU-länder, gör det möjligt att empiriskt och landjämförande undersöka kopplingen mellan ett antal socioekonomiska bakgrundsvariabler och partivalet i EUP-valet 2004.

Sex sociala variabler har valts ut – kön, ålder, subjektiv klass, utbildningsnivå, boende i stad eller på landsbygd och kyrkogång. Mätkvaliteten är inte alltid den bästa i alla länder och i vissa fall är svarsvariansen mycket olika för de olika variablerna. Men i huvudsak gör vi bedömningen att datamaterialet håller för de

jämförelser vi gör.

Resultaten i tabell 23 omfattar tjugotre EU-länder. Vi saknar endast Litauen och Malta bland de nuvarande medlemmarna. Cramers V har använts som sambandsmått precis som i de svenska mätningarna. Definitionerna av de olika variablerna är inte helt desamma som i vår svenska studie. Resultaten för Sverige i tabell 23 är därför inte exakt desamma som vi redovisat för Sverige tidigare. Nu utnyttjar vi samma något grövre mått i Sverige som i de övriga EU-länderna. I resultatredovisningen har länderna rangordnats efter i vilken utsträckning som olika sociala variabler strukturerar partivalet. Högst placeras det land som genomsnittligt uppvisar de största sociala skillnaderna i röstningen (Polen) medan det land som har minst sociala skillnader i partivalet hamnar lägst (Italien).

Ett sätt att läsa resultaten är att länder med hög rangplacering har EUP-val som via partivalet reflekterar sociala motsättningar medan länder med låga rangplaceringar antingen har mindre sociala motsättningar och/eller har partival som dåligt avspeglar de socioekonomiska konflikterna i samhället. Med tanke på vilka länder det är som ligger lågt på rangordningen är den senare tolkningen den troligaste. Länder som är lågt placerade på rangordningen tenderar att ha EUP-

Tabell 23

Sambandet mellan social grupptillhörighet och val av parti i EUP-valet 2004. En jämförelse mellan 23 EU-stater. (rangplacering, Cramers V)

Land	Kön	Ålder	Subj. klass	Utbildning	Stad-land	Kyrkogång rangplats	Genomsnitt Cramers V	Genomsnitt
1 Polen	2 .21	4 .24	1 .37	1 .30	1 .33	3 .29	2,0	.29
2 Tjeckien	9 .13	2 .25	3 .35	3 .23	7 .19	1 .36	4,2	.25
3 Finland	3 .19	9 .21	2 .36	8 .18	4 .22	5 .25	5,2	.24
4 Slovakien	5 .17	5 .23	8 .23	4 .23	2 .25	4 .26	4,7	.23
5 Slovenien	1 .22	13 .16	12 .20	13 .17	3 .24	2 .36	7,3	.23
6 Österrike	21 .06	1 .26	9 .22	2 .28	5 .22	8 .23	7,7	.21
7 Frankrike	4 .16	6 .22	5 .28	9 .18	14 .11	13 .20	8,5	.19
8 Sverige	13 .10	17 .15	6 .24	5 .21	6 .21	12 .21	9,8	.19
9 Danmark	10 .13	12 .17	4 .30	6 .21	10 .16	19 .12	10,2	.18
10 Tyskland	6 .14	7 .22	18 .17	10 .18	11 .14	11 .22	10,5	.18
11 Holland	7 .14	8 .22	7 .24	19 .13	13 .12	9 .23	10,5	.18
12 Estland	16 .09	3 .25	15 .18	14 .17	8 .19	17 .14	12,2	.17
13 Belgien	8 .14	14 .16	19 .15	11 .18	-	14 .20	13,2	.17
14 Irland	15 .10	18 .15	16 .18	15 .16	9 .18	10 .23	13,8	.17
15 Luxemburg	17 .08	-	10 .22	7 .19	20 .06	-	13,5	.14
16 Storbritannien	14 .10	19 .14	11 .21	12 .18	15 .11	21 .10	15,3	.14
17 Grekland	11 .13	10 .20	20 .13	20 .11	18 .10	15 .18	15,7	.14
18 Portugal	18 .08	15 .16	21 .12	18 .14	16 .11	7 .24	15,8	.14
19 Ungern	19 .08	16 .16	17 .18	17 .15	19 .07	16 .15	17,3	.13
20 Spanien	23 .04	20 .14	22 .11	22 .10	17 .11	6 .25	18,3	.13
21 Cypern	22 .06	11 .18	13 .20	16 .16	21 .06	22 .05	17,5	.12
22 Lettland	12 .12	21 .13	23 .09	21 .11	12 .14	20 .11	18,2	.12
23 Italien	20 .08	22 .13	14 .19	23 .09	22 .06	18 .14	19,8	.12
Genomsnitt Cramers V	.12	.19	.21	.18	.15	.21		

Kommentar: Analysen har gjorts efter samma principer som i tabell 22. Antalet kategorier som använts är två för kön, tre för ålder, två för subjektiv klass, tre för utbildning, 4 för stad-land och 4 för kyrkogång.

val som avspeglar samhällets sociala motsättningar dåligt. Ur EUP-valsynpunkt behöver det senare dock inte betraktas som en svaghet. Det går att argumentera för att EUP-valen inte har – eller bör ha – att göra med inre sociala motsättningar. Den sociala kampen skall än så länge utkämpas via nationella val, inte i Europaparlamentsvalen.

Utfallet av vår analys är dock intressant oavsett hur vi normativt betraktar EUP-valens roll. Huvudmönstret i resultaten är att högt upp på rangordningen med största socioekonomiska skillnader i röstningen hamnar några östeuropeiska stater, främst Polen och Tjeckien, och de tre nordiska länderna Finland, Sverige och Danmark samt Österrike och Frankrike. Mot botten hamnar flera sydeuropeiska länder som Grekland, Cypern, Portugal, Spanien och Italien. Tyskland placerar sig strax över mitten medan Storbritannien kommer längre ned på sextonde plats.

Sverige hamnar som väntat relativt högt när det gäller klassröstning (sjätte plats), men också när det gäller röstningsskillnader mellan olika utbildningsnivåer (femte plats) och mellan stad och landsbygd (sjätte plats). Klart lägre placeringar får Sverige när det gäller köns- och åldersskillnader i partivalet (trettonde respektive sjuttonde plats). Detsamma gäller den religiöst inspirerade röstningen (tolfte plats).

Ett illustrativt sätt att läsa resultaten är att se vilken social faktor i varje land som är starkast kopplad till röstningen i EUP-valen. En sådan analys säger mycket om vilka sociala kamper som utkämpas via valurnorna i EU-sammanhang: Polen (klass), Tjeckien (religiositet), Finland (klass), Slovakien (religiositet), Slovenien (religiositet), Österrike (utbildning), Frankrike (klass), Sverige (klass), Danmark (klass), Tyskland (religiositet), Holland (klass), Estland (ålder), Belgien (religiositet), Irland (religiositet), Luxemburg (klass), Storbritannien (klass), Grekland (ålder), Portugal (religiositet), Ungern (klass), Spanien (religiositet), Cypern (klass), Lettland (stad-land) och Italien (klass).

Europas två klassiska konfliktdimensioner dominerar klart med elva länder där klasskillnaderna är störst i partivalet mot åtta länder som uppvisar störst röstningsskillnader mellan frekventa kyrkobesökare och mindre frekventa kyrkobesökare. Övriga sociala grupperingar hamnade i topp i några enstaka länder; ålder i Estland och Grekland, utbildning i Österrike och stad-landsbygd i Lettland. Könsskillnader i röstningen toppade inte i något land. Ser vi till genomsnittet för V-värdena för alla studerade länder hamnar också kön sist med ett snitt på

.12 mot .21 för variablerna i topp, klass och religiositet. Om vi kombinerar våra resultat från analysen av de sociala röstningssambanden med resultaten från vår tidigare analys av kopplingen mellan EU-åsikt och partival får vi fram en mycket intressant fyrfältstabell där vi kan urskilja två huvudgrupper av länder - en som har EUP-val där både EU-åsikter och sociala motsättningar avspeglas relativt tydligt i partivalet och en annan där varken EU-åsikter eller socioekonomiska konflikter syns särskilt klart i röstningen (se tabell 24).

Tabell 24

EUP-valen som forum för åsiktsröstning och social tillhörighetsröstning

	Starkt samband mellan EU-åsikt och partival	Svagt samband mellan EU-åsikt och partival
Starkt samband mellan social grupptillhörighet och partival	Sverige Danmark Polen Slovakien Frankrike Österrike Finland	Holland Tyskland
Svagt samband mellan social grupptillhörighet och partival	Lettland Storbritannien Belgien	Estland Italien Grekland Ungern Irland Portugal Cypern Luxemburg Spanien

Kommentar: Data har hämtats från tabell 14 och tabell 23. Länder med rangplats 1–10 i tabell 14 har klassificerats som länder med ett starkt samband mellan EU-åsikt och partival. Övriga länder med rangplats 11–21 har klassificerats som länder med ett svagt samband. Länder med rangplats 1–11 i tabell 23 har klassificerats som länder med ett starkt samband mellan social grupptillhörighet och partival. Övriga länder med rangplats 12–23 har klassificerats som länder med ett svagt samband.

Sverige återfinns bland de länder som har val där såväl EU-åsikter som sociala konflikter reflekteras i EUP-valen. I samma ländergrupp återfinns också Finland och Danmark tillsammans med exempelvis Polen och Frankrike. EUP-valen i dessa länder kanaliseras samhällets sociala motsättningar likväl som åsiktsbrytningarna utefter EU-dimensionen.

I ländergruppen där EUP-valen varken fungerar som en arena för sociala motsättningar eller som ett forum för åsiktsmotsättningar i EU-frågor finns alla de sydeuropeiska staterna Italien, Grekland, Portugal, Cypern och Spanien, men också ett land som Irland.

En nord-syduppdelning är tydlig som i så många andra sammanhang som har att göra med Europeiska unionen. En möjlig slutsats – kanske en något normativ sådan – är att Europaparlamentsvalen fungerar bättre

i norr än i söder. Vad det mer exakt är som brister i söder vet vi inte. Heta kandidater för analys är dock partisystemens utformning och valkampanjernas inriktning, och kanske också mediernas insatser.

Det faktum att Sverige kommer hyfsat bra ut i vår analys betyder dock inte att EUP-valen fungerar väl i Sverige. Åsiktsröstningen och socialröstningen till trots, betyget kan inte bli särskilt högt med ett valdel-

tagande under 40 procent. Det omdöme vi avgav efter att ha studerat EUP-valet 1999 gäller i än högre grad idag (Holmberg m fl 2001: 246). Vi sa: "Europaopinionen behöver en effektiv kanal för att kunna göra sin röst hörd. Europaparlamentsvalen skulle kunna vara en sådan effektiv kanal, men är det inte idag. Något måste göras." Mycket lite har hänt sedan dess annat än att valdeltagandet har sjunkit ytterligare. Något måste fortfarande göras!

Personröstning

Personröstningsystemet har rönt få framgångar sedan det infördes i Sverige, först på prov i samband med 1994 års riksdagsval och sedan i full skala i premiärvalet till Europaparlamentet 1995 (SOU 1996:66). Andelen väljare som utnyttjar sin rätt att rösta på person har varit endast 29,9 respektive 26,0 procent i riksdagsvalen 1998 och 2002. Det finns flera orsaker till den dåliga uppslutningen (Holmberg & Möller 1999). Spärren i personvalssystemet är mycket hög, 8 procent i riksdagsvalen, vilket starkt begränsar väljarnas reella inflytande över vilka kandidater som skall företräda partiet. I vårt partidominerade politiska system känner väljarna dåligt till partiernas kandidater. Flertalet av de väljare som inte personröstar motiverar sitt beteende med att det helt enkelt råder brist på valinformation om kandidaterna – en brist som såväl partierna själva som medierna får hållas till ansvar för (Holmberg & Oscarsson 2004).

Förutsättningarna för ett meningsfullt personröstande är bättre i Europaparlamentsvalen än i riksdagsvalen. Åtminstone i teorin. För det första är hela Sverige en enda valkrets. Partierna presenterar alltså samma kandidatlista för alla väljare. Det innebär bättre möjligheter för väljare och medier att erövra relevant valinformation om ett mindre antal toppkandidater för varje parti. För det andra är spärren till personvalet lägre än i riksdagsval, fem procent istället för åtta. Det ökar sannolikheten för att personröstningssystemet skall ha någon påverkan på vilka 19 kandidater som skickas till Bryssel.

I Europaparlamentsvalen är andelen personröster mycket riktigt högre än i riksdagsvalen, 46,5 procent 1995 och 66,2 procent 1999 – delvis som ett resultat av det lägre valdeltagandet. Men de reella effekterna av personröstningssystemet har ändå varit små. I 1995 års

Europaparlamentsval förändrade personröstningen inte sammansättningen av parlamentsledamöterna alls (Gilljam & Holmberg 1998:82). Vid valet 1999 blev två kandidater som nominerats högt på partilistorna utslagna på grund av de fått för få kryss i förhållande till konkurrerande partikamrater (Holmberg et al. 2001:100).

I samband med 2004 års Europaparlamentsval valde 59 procent av de svenska väljarna att personrösta (vilket endast motsvarar 22,3 procent av medborgarna om man tar hänsyn till det låga valdeltagandet). Inget rekord i det avseendet, men den här gången blev omkastningen av kandidater större än tidigare. Fyra kandidater lyckades tack vare många personröster kryssa sig förbi högre placerade partikamrater. Tredjeplacerade folkpartisten Maria Carlshamre kryssade sig förbi den andralistade Olle Schmidt som därmed förlorade sin plats i Europaparlamentet. Hos kristdemokraterna passerade tredjeplacerade Lennart Sacrédeus listtvåan Helena Halldorf Romero. Och socialdemokraterna Åsa Westlund och EU-kritikern Anna Hedh lyckades med konststycket att bli invalda i Europaparlamentet på personröster trots dåliga utgångslägen – 7:e respektive 31:a (!) plats. Därmed petades i realiteten fjärde och femteplacerade Göran Ferm och Monica Green från s-mandat de annars hade vunnit.

Flest personröster av alla fick vänsterpartiets Jonas Sjöstedt (174 633 eller 54,3 procent av v-väljarna) följt av junilistans Nils Lundgren (132 254 eller 36,4 procent). Utöver dessa två var det ett antal kandidater som fick många personröster i förhållande till storleken på det egna partiet – hit hör kristdemokraternas Anders Wijkman (37,3 procent), centerpartiets Lena Ek (36,0 procent) och folkpartiets Cecilia Malmström (33,4 procent).

I Europaparlamentsvalundersökningen tillfrågades intervjupersonerna om de kände till någon eller några

Tabell 25

Andel personröster bland invalda EU-parlamentariker 2004 och bland kandidater som klarade femprocentsspärren (procent)

kandidat	parti	placering på valsekeln	antal personröster	andel personröster	utfall av valet
Charlotte Cederschiöld	m	2:a	84 596	18,45	invald på plats och personalval
Gunnar Hökmark	m	1:a	74 764	16,31	invald på plats och personalval
Anna Ibrisagic	m	3:a	28 174	6,15	invald på plats och personalval
Christofer Fjellner	m	4:a	13 505	2,95	invald på plats
Lena Ek	c	1:a	56 698	36,05	invald på plats och personalval
Leif Zetterberg	c	6:a	13 479	8,57	ej invald, för få personröster
Hans Lindqvist	c	3:a	8 887	5,65	ej invald, för få personröster
Cecilia Malmström	fp	1:a	82 827	33,43	invald på plats och personalval
Maria Carlshamre	fp	3:a	17 451	7,04	invald på personröster
Anders Wijkman	kd	1:a	53 213	37,29	invald på plats och personalval
Lennart Sacrédeu:s	kd	3:a	27 982	19,61	invald på personröster
Inger Segelström	s	1:a	79 855	12,94	invald på plats och personalval
Åsa Westlund	s	7:a	41 987	6,81	invald på personröster
Anna Hedh	s	31:a	32 436	5,26	invald på personröster
Jan Andersson	s	2:a	25 672	4,16	invald på plats
Ewa Hedqvist Petersen	s	3:a	20 576	3,34	invald på plats
Jonas Sjöstedt	v	1:a	174 633	54,34	invald på plats och personalval
Eva-Britt Svensson	v	2:a	7 315	2,28	invald på plats
Carl Schlyter	mp	1;a	25 710	17,19	invald på plats och personalval
Eva Goës	mp	2:a	14462	9,67	ej invald, för få personröster
Paulo Silva	mp	24:a	8 353	5,58	ej invald, för få personröster
Yvonne Ruwaida	mp	4:a	7 926	5,30	ej invald, för få personröster
Nils Lundgren	jl	1:a	132 254	36,39	invald på plats och personalval
Lars Wohlin	jl	2:a	22 263	6,13	invald på plats och personalval
Hélène Goudin	jl	3:a	10 585	2,91	invald på plats
Sten Andersson	sd	1:a	7 763	27,43	ej invald, inget vunnet mandat

Kommentar: Uppgifterna är sammanställda med hjälp av valmyndighetens rapporter från Europaparlamentsvalet 2004, www.val.se.

av de personer som stod på partiernas valsedlar. Resultaten visar att det är fler medborgare som säger sig känner till partiernas kandidater (39 procent) än som väljer att personrösta (effektiv andel personröstning bland medborgarna var 22,3 procent). Varför? Vi vet från tidigare analyser av icke-personröstare att *informationsbrist* och *motstånd mot personval* brukar vara de vanligaste motiveringarna till varför man avstår från personröstning.

Analysen av vilka kandidater som väljarna spontant namnger (tabell 26) visar att resultaten väl speglar kandidaternas allmänna valframgångar. I topp på kandidatlstan hittar vi Jonas Sjöstedt som nämns av hälften av de som svarade att de känner till någon kandidat (20 procent), följt av junilistans Nils Lundgren (18 procent), moderaternas Gunnar Hökmark (14 procent), socialdemokraternas Inger Segelström (13 procent). Den EU-kritiska socialdemokraten Anna Hedh nämndes av 11 procent, liksom centerpartiets Lena Ek.

Av de som svarade ja på frågan om de känner till någon eller några personer på partiernas valsedel var det en inte oansenlig andel som nämnde personer som inte alls kandiderade till Europaparlamentsvalet 2004. Det tredje vanligaste svaret på den öppna frågan om

kandidater till Europaparlamentet var nämligen helt felaktigt, om än förklarligt: EU-kommissionären Margot Wallström (16 procent). Bland de icke-kandidater som nämndes fanns en lång rad rikspolitiker, riksdagsledamöter och partiledare, däribland statsminister Göran Persson (3 procent) och den tidigare parlamentsledamoten Marit Paulssen (2 procent).

En sak är att namnge en kandidat till Europaparlamentet. Det är en annan sak att känna till vilket parti de kandiderar för. Den efterföljande kunskapsfrågan visar dock att en stor majoritet av kandidatännarna också känner till kandidatens parti. Genomsnittlig andel korrekta parti placeringar för de 18 kandidater som tagits med i tabell 26 är 94 procent.

Populära och impopulära kandidater

I Europaparlamentsvalundersökningarna ställer vi frågor om popularitet för ett urval av kandidater (se tabell 27). De olika kandidaterna betygssätts på en skala från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt). Popularitetsmätningarna ger oss samtidigt ytterligare möjligheter att analysera kandidatännedom eftersom att många intervjupersoner aktivt svarar att de inte känner till kandidaten. Resultaten visar att väljarnas genomsnitt-

Tabell 26

De mest kända kandidaterna inom respektive parti i 2004 års Europaparlamentsval (andel som nämner)

Kandidat	andel av samtliga svarande som nämnt kandidaten	andel av egna partiets väljare som nämnt kandidaten
Jonas Sjöstedt (v) 1:a	20	52
Eva-Britt Svensson (v) 2:a	1	1
Inger Segelström (s) 1:a	13	15
Anna Hedh (s) 31:a	11	9
Göran Ferm (s) 4:a	5	2
Åsa Westholm (s) 7:a	1	1
Carl Schlyter (mp) 1:a	3	9
Eva Goës (mp) 2:a	2	5
Lena Ek (c) 1:a	11	40
Hans Lindqvist (c) 3:a	1	6
Cecilia Malmström (fp) 1:a	6	17
Maria Carlshamre (fp) 3:a	3	8
Anders Wijkman (kd) 1:a	10	47
Lennart Sacrédeus (kd) 3:a	3	17
Gunnar Hökmark (m) 1:a	14	26
Charlotte Cederschiöld (m) 2:a	5	9
Nils Lundgren (jl) 1:a	18	36
Lars Wohlin (jl) 2:a	1	6
nämnda icke-kandidater		
Margot Wallström	16	-
Göran Persson	3	-
Marit Paulssen	2	-

Kommentar: Frågan lyder: "Känner Du till namnet på någon eller några av de personer som stod på partiernas valsedlar i årets EU-parlamentsval?" (39 procent svarade ja på frågan, n=515). Följfrågan var: "Vilken eller vilka personer känner Du till?". Intervjupersonerna fick möjlighet att nämna upp till fyra kandidater och fick dessutom uppge vilket parti kandidaten tillhörde.

liga kännedom om kandidaterna ökade svagt mellan 1995 och 1999 års Europaparlamentsval, från 40 till 44 procent, men har sedan sjunkit tillbaka till en ny bottennotering. I genomsnitt kände endast 33 procent av väljarna till de kandidater vi frågade om.

Jämförelsen haltar så tillvida att det är olika många och dessutom olika kandidater som omfrågats vid olika tillfällen. Och variationerna i kandidat kännedom är mycket stora. Folkpartiets kandidat 1999 Marit Paulsen innehar fortfarande rekordet i kandidat kännedom i ett Europaparlamentsval (88 procent). Andra för väljarna välkända namn har varit miljöpartiets Per Gahrton (83 respektive 78 procent) och socialdemokraterna Pierre Schori (82 procent) och Maj-Lis Lööf (75 procent).

I 2004 års Europaparlamentsval är kandidat kännedomen lägre än tidigare. De mest kända kandidaterna var moderaternas Gunnar Hökmark (55 procent) och miljöpartiets Eva Goës (51 procent).

Manliga och kvinnliga kandidater skiljer sig inte åt när det gäller genomsnittlig popularitet, men skillnaderna i kännedom är dramatiska. Manliga kandidater är systematiskt mer välkända för väljarna än kvinnliga kandidater. Skillnaden till männens fördel var sju procentenheter 2004, vilket var större än 1995 (3 procentenheter) men klart mindre än 1999 (18 procentenheter).

Marit Paulsen är alltså den mest populära kandidaten i EUP-valens historia med en genomsnittspoäng på +1,0, även om kandidater som Jonas Sjöstedt 1995 (+0,9), Maj-Britt Theorin 1995 (+0,7), Gunilla Carlsson 1999 (+0,7), Pierre Schori 1999 (+0,7) och Anders Wijkman 1999 (+0,7) inte är långt efter. Ingen av 2004 års kandidater är dock i närheten av dessa snittbetyg, inte ens vår mest kände och långlivade parlamentariker Jonas Sjöstedt vars popularitet har minskat över tid i takt med att han blivit mer känd utanför det egna partiet (+0,4 år 2004). Istället var Anders Wijkman den mest populära EUP-kandidaten 2004 (+0,5). Populariteten för de EUP-kandidater vi valt att mäta i undersökningarna är långsamt fallande.

Kandidaternas relativa okändhet lämnar litet utrymme för extremt positiva eller negativa omdömen. Den neutrala mittpunkten av skalan är osedvanligt flitigt utnyttjad om vi jämför med motsvarande bedömningar av de mer kända partiledarna. I popularitetsbotten återfinns Lennart Sacrédeus (-0,8 år 1999) och Staffan Burenstam Linder (-0,7 år 1999).

Vem personröstar och varför?

Tidigare studier av personröstningen i svenska riksdagsval har visat på mycket små skillnader i kryssningsbenägenhet mellan olika befolkningsgrupper. Till skillnad från många andra typer av politiskt beteende tenderar personröstningen att vara ett lika vanligt fenomen i nästan alla sociala grupper. Personröstningen har därför blivit utnämnd till den mest politiskt jämlika formen av deltagande.

Resultaten från Europaparlamentsvalet 2004 bekräftar vad vi tidigare vet om personröstningen i samband med riksdagsvalen. Sambanden med kön, ålder, utbildningsnivå, yrkesgrupp och födelseland är högst blygsamma (se tabell 28). Starkt politiskt intresserade personer tenderar dock att personkryssa i större utsträckning än personer som inte alls är intresserade av politik.

Centerpartiets och kristdemokraternas väljare är de flitigaste personröstarna också enligt Europaparlamentsvalundersökningarna – vilket till en del för-

Tabell 27

Svenska väljare känner till och tycker om kandidaterna till Europaparlamentet 1995, 1999 och 2004 (andel kännedom och medeltal)

person	parti	1995		1999		2004	
		känd	pop	känd	pop	känd	pop
Maj Britt Theorin	s	66	+0,7	59	+0,5		
Staffan Burenstam Linder	m	65	-0,3	63	-0,7		
Per Gahrton	mp	83	+0,5	78	-0,2		
Hadar Cars	fp	53	-0,2				
Karl Erik Olsson	c	44	+0,5	46	+0,3		
Maj-Lis Löf	s	75	+0,2				
Hans Lindqvist	c	29	+0,3	34	-0,1	21	-0,0
Jonas Sjöstedt	v	16	+0,9	30	+0,8	41	+0,4
Karin Starrin	c	21	+0,3				
Holger Gustavsson	kd	13	-0,0				
Eva Eriksson	fp	14	+0,5				
Birgitta Sacrédeus	kd	13	+0,2				
Wilhelm Agrell	sl	38	+0,6				
Björn von der Esch	f-euk	30	+0,2				
Marianne Eriksson	mp			19	+0,1		
Cecilia Malmström	fp			17	+0,3	21	+0,2
Gunilla Carlsson	m			23	+0,7		
Pierre Schori	s			82	+0,7		
Marit Paulsen	fp			88	+1,0		
Görel Thurdin	c			48	+0,2		
Anders Wijkman	kd			59	+0,7	47	+0,5
Inger Schörling	mp			28	-0,1		
Anneli Hulthén	s			19	+0,4		
Ingrid Näslund	kd			14	+0,2		
Lena Ek	c					29	+0,2
Gunnar Hökmark	m					54	-0,2
Charlotte Cederschiöld	m					33	+0,1
Maria Carlshamre	fp					25	+0,2
Inger Segelström	s					39	+0,1
Anna Hedh	s					31	+0,3
Carl Schlyter	mp					29	-0,0
Eva Goës	mp					51	-0,3
Lennart Sacrédeus	kd			36	-0,8	31	-0,5
Birgitta Swedenborg	jl					15	+0,0
genomsnitt alla kandidater		40	+0,3	44	+0,2	33	+0,1
genomsnitt kvinnliga kandidater		38	+0,3	35	+0,3	31	+0,1
genomsnitt manliga kandidater		41	+0,3	53	+0,2	37	+0,0

Kommentar: Intervjufrågan lyder: "På det här kortet finns en skala som Du tidigare använde för att tala om hur mycket Du allmänt sett gillade respektive ogillade de olika partierna och partiledarna. Vi använder också samma skala för att bedöma hur mycket Du gillar respektive ogillar några av partiernas kandidater i EU-parlamentsvalet. Om jag nämner ett namn Du inte känner till eller inte vet tillräckligt mycket om, säg bara till". Ogillar-gillarskalan går från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt). Siffrorna i tabellen är genomsnittlig poäng på ogillar-gillarskalan för de olika kandidaterna (pop) samt andel intervjupersoner som velat placera kandidaterna på skalan (kännedom). sl=sarajevo-listan, f-euk=fria eu-kritiker.

klaras av att dessa partiers väljarkår har en tydligare landsbygdsprofil än de andra partierna. Landsbygdsbor personkryssar i högre utsträckning än stadsbor. I samband med valet 2004 var miljöpartiets och junilistans väljare klart under rikssnittet i personröstning (38 respektive 43 procent).

Spelar åsikter någon roll för valet av kandidat?

Vi vet från tidigare att svenska väljare låter ideologi och sakfrågeåsikter väga mycket tungt i röstningskalkylen vid valet av parti. Men åsiktsröstar väljarna även när de beslutar sig för vilken kandidat de vill stödja? Det är framför allt aktuellt när det gäller de partier där det förekom såväl EU-kritiker som EU-anhängare på listorna. Socialdemokratiska väljares framkryssning av EU-kritikern Anna Hedh från 31:a plats på listan är förstas i sig självt ett tungt belägg för att många väljare *de facto* tagit hänsyn till kandidaternas åsikter i EU-frågor när de röstade.

Vi vet från tidigare analyser av väljarnas skäl till personröstning i samband med riksdagsvalen att kandidatens *grupptillhörighet* (region, kön, klass och ålder) och *personliga egenskaper* (pålitlig, kompetent, sympatisk) är ungefär lika vanligt förekommande motiveringar till personkryssning som kandidatens *politiska åsikter*. Åsiktsröstningen är framför allt aktuell vid valet av parti och inte i lika stor utsträckning när det gäller valet av kandidat (Holmberg & Oscarsson 2004).

Möjligheterna att genomföra analyser av åsiktsröstning på personvalet i 2004 års Europaparlamentsval är begränsade eftersom personkryssarna endast utgör drygt hälften av de knappt fyrtio procent som över huvudtaget röstade. Även de flitigast kryssade kandidaterna representeras av få kryssare i vårt urval.

Ett försök till en mer formell jämförelse mellan de socialdemokratiska väljare som kryssade Anna Hedh och de som kryssade någon av de andra s-kandidaterna visar att det trots det ringa antalet intervjupersoner är möjligt att belägga statistiskt signifikanta skillnader. Ensidiga t-test visar att de sex (!) intervjupersoner som uppgav att de röstade på Anna Hedh placerade sig snittmässigt något längre till vänster på vänster-höger-skalan än de 39 övriga s-kryssarna ($t=+1.97$). Hedh-kryssarna hade också som väntat en mer EU-kritisk genomsnittspoäng på vårt EU-index¹⁵ än de s-väljare som kryssat för någon av de andra s-kandidaterna ($t=-2.37$). När specifika EU-relaterade sakfrågeståndpunkter analyseras är det endast åsiktsskillnader om förslaget att Sverige bör utträda ur EU som är signifikanta ($t=+2.92$). Liknande jämförelser av personkryssandets ideologiska grundvalar är inte statistiskt meningsfulla att ge-

15. Vårt EU-index är ett additivt index som består av åtta EU-relaterade åsiktsfrågor (jfr tabell 17) samt respondenternas självplaceringar längs två elvagrada skalor (inställning till EU-medlemskap och till ett framtida Europas förenta stater).

Tabell 28

Andel personröstande väljare i Europaparlamentsvalen 1995, 1999 och 2004 (procent)

	EUP 1995	EUP 1999	EUP 2004
samtliga (urvalsskattning)	45	65	56
män	44	61	55
kvinnor	45	68	58
15-30 år	49	67	51
31-60 år	44	64	56
61-85 år	44	66	59
industriarbetare	45	55	71
övriga arbetare	50	62	57
lägre tjänstemän	42	73	58
medel tjänstemän	47	67	54
högre tjänstemän	44	57	53
företagare	44	78	61
jordbrukare*	53	76	70
studerande	45	66	60
låg utbildning	48	62	52
medel utbildning	42	67	60
hög utbildning	49	65	54
född i Sverige	46	65	57
född utanför Sverige	53	70*	59
mycket intresserad	54	73	66
ganska intresserad	45	65	60
inte särskilt intresserad	45	64	48
inte alls intresserad*	30	36	33
mycket stort förtroende*	52	63	82
ganska stort förtroende	48	66	54
ganska litet förtroende	45	66	58
mycket litet förtroende	43	54	58
vänsterpartiet	45	53	64
socialdemokraterna	46	65	60
centerpartiet	57	80	64
folkpartiet	45	83	56
moderaterna	43	59	54
kristdemokraterna	57	72	87
miljöpartiet	39	47	38
junilistan	–	–	43
övriga partier	67*	–	44*

Kommentar: Det totala antalet respondenter som besvarade frågan om personröstning var 987 personer 1995, 720 personer 1999 och 590 personer 2004. Vissa skattningar i tabellen bygger således på mycket få intervjupersoner. De skattningar som bygger på färre än 30 intervjuade har markerats med en asterisk.

nomföra för andra partier. Men just i fallet Anna Hedh är det alltså högst sannolikt att det förekom åsiktsröstning i EU-frågor. EU-kritiska vänstersocialdemokrater såg en möjlighet att via en Hedh-röst kanalisera sina politiska preferenser genom personvalssystemet utan att behöva byta parti eller ligga på sofflocket.

Referenser

- Abrahamsson, Erika & Jesper Strömbäck (2004). *EU-parlamentsvalet: En god eller dålig nyhet?* Sundsvall, Demokratiinstitutet.
- Andersson, Tom (2005). *Moment 22. Uppföljning och utvärdering av riksdagspartiernas informationsinsatser inför Europaparlamentsvalet 2004*. Stockholms universitet, Institutionen för tillämpad kommunikationsvetenskap.
- Blondel, Jean, Richard Sinnott & Pelle Svensson (1998). *People and Parliament in the European union. Participation, Democracy and Legitimacy*. Oxford, Clarendon Press.
- Beyme, Klaus von (1985). *Political parties in Western democracies*. Aldershot, Gower.
- Downs, Anthony (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York, Harper & Row.
- Esaiasson, Peter (1990). *Svenska valkampanjer 1866-1988*. Stockholm, Allmänna Förlaget.
- Franklin, Mark N. (2000). More Means Less: The Consequences of Successive Enlargements of the European Union for Turnout at European Parliament Elections. 2000 Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington D.C.
- Gilljam, Mikael & Sören Holmberg (1998). *Det första valet till Europaparlamentet*. Stockholm, Norstedts Juridik.
- Hedberg, Per, Henrik Oscarsson & Martin Bennulf (2001). Lågt valdeltagande. I Sören Holmberg m fl *EuropaOpinionen*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Hedberg, Per (2005). *Valdeltagande i Sverige*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Hernborn, Hans, Sören Holmberg & Pär Näsman (2005). *Valu i allmänhetens tjänst*. Stockholm, Sveriges Television.
- Holmberg, Sören, m fl. (2001). *EuropaOpinionen*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Holmberg, Sören & Tommy Möller, red. (1999). *I Premiär för personval*. SOU 1999:92. Stockholm.
- Holmberg, Sören & Henrik Oscarsson (2004). *Väljare. Svenskt väljarbete under 50 år*. Stockholm, Norstedts Juridik.
- Jonasson, Ann-Kristin (2004). *At the Command of God? On the Political Linkage of Islamist Parties*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (2005). *Lyckan kommer, lyckan går*. Göteborg: SOM-institutet.
- Key, Valdimer. O. (1966). *The Responsible Electorate. Rationality in Presidential Voting 1936-1960*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Oscarsson, Henrik (1998). *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg, red. (2004). *Kampen om euron*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2006). *Europa-val*. Göteborg, Statsvetenskapliga institutionen (kommande).
- Oskarson, Maria (2005). Social Structure and Party Choice. In Thomassen, Jacques (ed.) *The European Voter*. Oxford: Oxford University Press.
- Reif, Karlheinz & Hermann Schmitt (1980). "Nine Second-Order Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results." *European Journal of Political Research* 8: 3-44.
- Schmitt, Hermann & Jacques Thomassen, eds. (1999). *Political Representation and Legitimacy in the European Union*. Oxford, Oxford University Press.
- Sollander, Staffan & Richard Öhrvall (2004). *Ja och nej till euron*. Stockholm, Statistiska centralbyrån.

SOU (1996:66). *Utvärderat personval. Betänkande av nomineringsrätts- och valkretskommittén*. Stockholm, Justitiedepartementet.

van der Eijk, Cees (1999). Why some people vote and others do not. In Amnå, Erik (ed.) *Citizens Participation in European Politics*. Stockholm, SOU 1999:151.

van der Eijk, Cees & Mark Franklin (1996). *Choosing Europe?* Ann Arbor, University of Michigan Press.

Widlund, Ingrid (2000). *Paths to power and patterns of influence: the Dravidian parties in South Indian politics*. Uppsala, Acta Universitatis Upsaliensis.